

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce
Charitativní a sociální práce

Ester Džurbanová

Spolupráce sociálních kurátorů se základními školami

Bakalářská práce

vedoucí práce: doc. PaedDr. Tatiana Matulayová, Ph.D.

2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 8. 11. 2018

.....
Ester Džurbanová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala doc. PaedDr. Tatianě Matulayové, Ph.D., za vstřícné, odborné vedení, které mi během psaní bakalářské práce poskytovala. Také děkuji své rodině za její podporu během celého studia. A všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu.

Obsah

ÚVOD.....	9
1 Ohrožené děti.....	10
1.1 Práce s ohroženými dětmi pomocí nástrojů politiky a sociálního systému v ČR.....	11
1.2 Děti, které nesplňují očekávání rodičů.....	13
2 Ohrožené dítě ve škole.....	14
2.1 Šikana ve škole.....	14
2.2 Záškoláctví na základní škole.....	15
2.3 Sociální a sociokulturní znevýhodnění.....	16
3 SPO dětí a mládeže v ČR: sociální pracovník OSPOD, sociální kurátor.....	18
3.1 Zákon č. 359/1999 Sb. § 1 a § 4 Sociálně-právní ochrana dětí, vymezuje činnost a orgány zajišťující SPO.....	18
3.2 Pracovní pozice pracovníka OSPOD a její pracovní náplň.....	19
3.3 Rozvoj sociálního kurátorství a pracovní pozice sociálního kurátora.....	20
3.4 Nástroje a postupy sociálního kurátora pro děti a mládež.....	21
3.5 Postavení sociálního kurátora v organizační struktuře.....	24
3.6 Etické konflikty v sociální práci.....	25
4 Spolupráce sociálních kurátorů se školou a jinými subjekty.....	28
4.1 Spolupráce sociálního kurátora s policií v návaznosti s probační a mediační službou.....	28
4.2 Spolupráce sociálního kurátora s orgány sociálně-právní ochrany dětí a školskými zařízeními.....	30
4.3 Spolupráce sociálních kurátorů a základní školy na základě výchovných problémů.....	33
4.4 Sledování výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy.....	39
5 Výzkumná část.....	40
5.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka.....	40
5.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	40
5.3 Techniky výzkumu.....	42

5.4	Zpracování dat a jejich analýza.....	43
5.5	Sběr dat.....	44
6	Prezentace výsledků	46
6.1	Spolupráce mezi sociálními kurátory a základními školami	46
6.2	Nejčastější spolupráce mezi sociálním kurátorem a základními školami	50
6.3	Vzájemná spolupráce v rámci ohlašovací povinnosti a mlčenlivosti.....	52
	Závěr.....	55
	Bibliografie	57
	Přílohy.....	60

ÚVOD

K tomu abych si vybrala, toto téma ke zpracování mě inspirovala moje praxe. Už léta pracuji, jako pracovník v sociálních službách v zařízení NZDM pro děti a mládež. Mé dosavadní zkušenosti v tomto zařízení, jsou často spojené se spoluprací s různými institucemi, mezi které patří také OSPOD a základní škola. Pracovníci NZDM jsou mnohdy prostředníky mezi těmito institucemi.

Důležitou složkou ve spolupráci, je základní škola, která působí na děti vzdělanostními prvky, informativními a výchovnými, zatím co práce OSPODU je ochrana práva dítěte, příznivý vývoj dítě, ale také preventivní činnost proti různým vnějším a vnitřním vlivům ohrožující vývoj dítěte, ale také samotný důsledek tohoto rizikového faktoru a jejich nápravu. Obě instituce jsou vázány zákonem, kterým se musí ve své působnosti řídit.

Jejich spolupráce je velmi svázaná a důležitá, protože každá ze zmiňovaných institucí působí na děti z různých faktory. Samo osobě základní škola je pro každé dítě osobnější a lépe uchopitelnější, srozumitelnější instituce, přece ve škole tráví více času, proto i vztah mezi žákem a pedagogem je bližší. Stejně tak spolupráce s rodiči, zákonnými zástupci je svázanější a dostupnější. Proto i informace, která je škola schopná poskytnout na základě tohoto bližšího vztahu mezi žákem a rodičem, je daleko věrohodnější, než by bylo u jiné instituce. A pokud berme v potaz, že OSPOD tedy sociální kurátor pro děti a mládež je osoba, která je pro širokou veřejnost sociálním „strašákem“, který dle mé zkušenosti s rodiči je osoba, která jim vezme děti a tedy působí, jako pomyslná ruka zákona, pro ně ta, která jim chce ublížit. Je potom v kontextu tohoto širokého podvědomí společnosti velmi těžké získat potřebné informace od samotných rodičů, tak aby byli zcela pravdivé. Proto je tato spolupráce mezi základní školou a sociálními kurátory velmi potřebná a důležitá k pomoci při krizových situacích vývoje dítěte.

V této práci budu také popisovat i primární nástroje prevence a sociální činnosti na základní škole. Základní škola před oznámením a následné spolupráce s OSPOD, tedy sociálního kurátora dítěte má svoje nástroje, kterými se snaží posunout danou situaci ke zdárnému vyřešení. Pokud se tak nestane, musí informovat danou instituci, která má také svoje postupy a metody. Velmi důležité je připomenou, že veškerá tato sociální práce disponuje se základním prvkem, kterým je problém s dítětem, nebo mládeží (rodiči). Může se jednat tak o výchovný problém, absence ve škole, závislost na návykových látkách, trestní činnost, nebo zneužívání dítěte, vše je široká škála toho, kdy začnou tyto instituce spolu

spolupracovat. Proto mým cílem bude zjistit, jak vnímají sociální kurátoři pro děti a mládež spolupráci se základními školami.

1 Ohrožené děti

Abychom mohli lépe porozumět samotným sociálním institucím, při pomoci mládeži a dětem v nepříznivých sociálních situacích, je důležité si definovat, proč a kdy nazýváme tuto cílovou skupinu ohroženými dětmi a co je tedy nepříznivá sociální situace u ohrožených dětí.

Specifické skupiny a jednotlivci, na které se může pracovník buď zaměřovat, nebo alespoň musí být praven na to, že se s nimi v rámci své práce může setkat jednotlivci, s nimiž práce vyžaduje speciální režim, vzhledem k právním a jiným problémům. Patří sem: děti a mladiství na útěku z ochranné ústavní výchovy nebo ústavní výchovy, děti a mládež, na které se vztahuje, týrání svěřené osoby, děti a mladiství které prostihují, mladiství příznivci extremistických hnutí, tvůrci graffiti – sprejeři, děti cizojazyčně mluvících cizinců, děti přistěhovalců, a dalších specifické skupiny (např. mladiství hooligans), tzv. děti ulice (D. Nedělníková, 2008, s. 125).

D. Nedělníková a kol. (2008, s. 123) popisuje nepříznivé situace, které se dotýkají dětí a mládeže a mohou být definičním znakem cílové skupiny indikující potřebu terénní sociální práce, bývají nejčastěji definovány takto:

-komplikované životní události (např. probíhající rozpad rodiny se závažnými dopady na dítě, nové partnerské vztahy rodičů provázené odporem dospívajícího, problémy se zvládnutím školní docházky vedoucí i ukončení studia)

-konfliktní společenské situace (např. násilí ve vrstevnických skupinách, kriminalita mladistvých, generační konflikty) a **negativní zkušenosti** (např. konflikty ve vrstevnických skupinách, předčasné či rizikové sexuální zkušenosti, šikana, škodlivé užívání návykových látek, zneužívání či týrání, rizikové jednání vedoucí k poškození zdraví)

-omezující životní podmínky (např. život ve špatných sociálních podmínkách, komplikovaný přístup k získání základních hygienických, společenských a kulturních návyků, obtížný přístup ke vzdělání, ohrožení vlivem, prostředí, v němž se dítě, či dospívající pohybuje)

Nedílnou součástí ohrožených dětí jsou děti zasaženy syndromem CAN, Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN) a odtud převzatý i do naší terminologie, je soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného

nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.

Neexistuje jednotná definice pojmu „ohrožené dítě“ či „ohrožená rodina“. Jednou z možných definic pojmu „ohrožené dítě“ může být tato definice: ohrožené dítě je dítě, které nemá uspokojeny základní potřeby biologické, psychické, emocionální, sociální na duchovní nebo mu hrozí nenaplnění jejich základních potřeb biologických, psychických, emocionálních, sociálních a duchovních (potřeba stimulace, řádu, lásky, bezpečí, sociálně společenského uznání, otevřenost, sdílení budoucnosti). Obecně se za ohrožené dítě považuje takové dítě, jež je ohroženo týráním, zneužíváním či zanedbáváním (Havel, Holásek, [online]).

V kapitole jsou zahrnuty dva pojmy ohrožené děti a nepříznivé situace vedoucí k ohrožení dětí a mládeže. Tyto dva pojmy byly zahrnuty v práci záměrně. Jde o specifikaci sociálních problémů, kterým se věnují sociální kurátoři pro děti a mládež na základních školách. Abychom mohly, zjistit spolupráci sociálních kurátorů pro děti a mládež na základních školách musíme je pojmenovat. Pojem ohrožené dítě obecně můžeme však popsat, tak že se jedná o dítě, které je ohroženo zanedbáváním, zneužíváním, týráním. Nepříznivé situace v životě dítěte, či mládeže jsou ohrožující podmínky, životní události, které mohou vést k ohrožení dítěte a mládeže.

1.1 Práce s ohroženými dětmi pomocí nástrojů politiky a sociálního systému v ČR

V této kapitole se budu věnovat problematice práce s ohroženými dětmi v ČR, jaké nástroje sociální práce v dnešní době používá politika a sociální systém ve vztahu k práci s ohroženými dětmi.

Jedním ze základních nástrojů sociální práce s ohroženými dětmi a rodinami jsou vyhodnocování situace dítěte a tvorba individuálního plánu ochrany dítěte. Využití těchto dvou nástrojů sociální práce je zakotveno v novele zákona o sociálně právní ochraně dětí, zákon č. 401/2012 Sb. ze dne 7. 11. 2012. V rámci individuálního projektu MPSV Systémová podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny probíhají mj. procesy ověření a implementace nástrojů práce s dítětem a rodinou, tedy právě vyhodnocování situace dítěte a tvorba individuálního plánu ochrany dítěte (Právo na dětství [online]).

V ORP s nejvyšší mírou rizika jsou státní (i nestátní) organizace zabývající se sociálněprávní ochranou dětí nepochybně vystaveny větší zátěži než v oblastech, kde je míra rizika nízká. Tento faktor však do nedávné doby nebyl zohledněn v tom, jak byla ve státní

správě plánována a obsazovaná pracovní místa na OSPOD, o plánování a obsazování míst rozhodovaly ORP, často v závislosti na zájmech místní politické reprezentace. Nové metodické doporučení MPSV a Standardy výkonu SPOD, situaci postupně mění (Matoušek, Pazlarová, 2016, s. 46).

Změnu v systému péče o hrožené děti zmiňuje Michaela Marksová v časopise sociální práce. Řadu změn v systému péče o ohrožené děti přinesla poslední změna zákona o sociálně-právní ochraně dětí, přijatá koncem roku 2012. Zdůrazněním práva dítěte vyrůstat v rodinném prostředí novela zřetelně navázala na judikaturu Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva, do každodenní praxe subjektů, které se na ochraně dětí podílejí, vnesla nové nástroje sociální práce, jako je například povinnost vyhodnocování situace dítěte, vypracovávání individuálních plánů ochrany, pořádání rodinných konferencí. Změny k lepšímu přinesla i v systému náhradní rodinné péče zkvalitněním příprav zájemců a rozšířením úpravy práv a povinností pěstounů. Od ledna 2015 jsou také pracoviště OSPOD, ale i další subjekty, které se na sociálně-právní ochraně podílejí, povinny dodržovat jasné standardy kvality (Časopis sociální práce [online]).

V této kapitole je zřejmé, že se péče o ohrožené děti v ČR posunula v různých směrech, ať už v povinnosti vyhodnocování situace dítěte tak pořádání rodinných konferencí, nebo v různých projektech MPSV, které podporují podporu procesů transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny. Což jsou základní pilíře pro péči o ohrožené děti a práci s jejich rizikovým chováním.

Vymezení sociální práce a tedy pozice v systému péče o ohrožené děti a rodiny, mezi sociálním pracovníkem SPOD a kurátorem je, že kurátor musí navíc mít velmi dobrou orientaci v trestním právu a znalost zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění p. p., dále zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. V řízeních vedených soudem pro mládež a v řízení přestupkovém má významnou roli.

Kurátor pro děti a mládež a sociální pracovník OSPOD jsou si rovni, jde jen o specializaci. Jak uvedeno výše, rozdíl jejich práce spočívá v práci se specifickými problémy u dětí a mladistvých. Řada OSPOD má další specializované pozice, např. Pracovník náhradní rodinné péče, Sociální pracovník určený pro práci s dětmi ohroženými CAN.

Všichni pracovníci v rámci úřadu (i na jiných úřadech) jsou pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Informace potřebné pro své činnosti si poskytují mezi sebou za účelem poskytování sociálně-právní ochrany dětí a v rozsahu nutném pro jeho výkon. Mimo úřad postupují dle zákona č. 359/1999 Sb.

1.2 Děti, které nesplňují očekávání rodičů

Je přirozené, že děti, které nesplňují očekávání rodičů, ať již z jakéhokoliv důvodu, jsou ve větším nebezpečí, že budou méně milovány a více trestány než ty, které identitu svých rodičů povznášejí. Jsou také ve větším nebezpečí, že budou trestány nezaslouženě a příliš přísně, neboť do společensky přijímaného výchovného prostředku, jakým je trest, se tu spíše promítne osobní zklamání a ponížení vychovatele. Charakteristickým znakem jejich školní práce není vyrovnaný podprůměr, nýbrž nevyrovnanost výkonnosti, s převahou neúspěšného zvládnání školních nároků. Tato okolnost je pro rodinné vychovatele zvláště nepochopitelná, a tedy i zvláště rozčilující. Na rozdíl od dítěte těžce postiženého je toto dítě za své nedostatky činěno odpovědným! Následkem toho snáze, než které jiné se stává obětí až příliš tvrdého nátlaku zklamaných rodičů (Dunovský J., Dytrych Z., Matějček Z., 1995, s. 100-101).

Shrnutí celé kapitoly spočívá v označení si, toho co znamená pojem ohrožené dítě, nepříznivá situace, proto abychom identifikovaly problémy dětí a mládeže. Dále označení nástrojů politiky a sociálního systému při práci s ohroženými dětmi v ČR. Mezi základními nástroji sociální práce s ohroženými dětmi, patří vyhodnocování situace dítěte a tvorba individuálního plánu ochrany dítěte. Faktorem vedoucí k rizikovému chování dítěte a mládeže je nesplnění očekávání rodičů, kdy může dojít k nevyrovnanosti dítěte. Jasný posun v péči o ohrožené děti v ČR je v povinnosti vyhodnocovat situace dítěte a pořádání různých konferencí. Podpora různých projektů MPSV rozvíjející změnu systému v péči o ohrožené děti. Veškeré tyto změny vedou k tomu, aby sociální kurátoři mohly být lépe připravení na spolupráci při řešení různých problémů na základních školách.

2 Ohrožené dítě ve škole

Tato kapitola se bude věnovat rizikovému chování provázející děti a mládež ve školách, ale také faktorům, které posilují různé nepříznivé životní situace. Důležité je pojmenovat problém a stanovit preventivní opatření, které je důležitou a významnou strategií při boji proti různým faktorům ohrožujícím dítě, mládež a jeho zdravý vývoj.

Matoušek a kol. (2013, s. 347) za rizikovou mládež (problémovou mládež, ohroženou mládež) lze označit skupiny mládeže, u kterých jsou v období dospívání souběhem biologických, psychických, sociálních a kulturních předpokladů a vlivů vytvořeny podmínky pro chování, jež tyto osoby z dlouhodobější perspektivy ohrožuje ve zdravém psychickém i sociálním vývoji a zároveň je sociálním prostředím toto chování spatřováno jako ohrožující. Rizikové chování mládeže souvisí s etapou psychosociálního vývoje. S níž je spojeno hledání identity, vyžívání biologické, psychické, sociální a profesionální. Rizikovost chování je dále podmíněna kumulací sociálních rolí a sociálních vlivů v nepříznivých rodinných, partnerských a dalších společenských situacích.

Mezi různé rizikové chování dětí a mládeže na základních školách patří šikana ve škole, záškoláctví a sociálního a sociálně kulturního znevýhodnění

2.1 Šikana ve škole

Šikana je jeden z nejčastějších faktorů na základní škole provázející rizikové chování, které je ve dvou formách psychická šikana nebo fyzická šikana.

Šikanováním označujeme úmysel opakovaně ublížit druhému fyzicky alebo psychicky. Ide napríklad o bitie, strkanie, vyhrážanie sa fyzickým útokom, krádeže peňazí a vecí, schovávanie a ničenie vecí, ale aj ohováranie, nadávky či vylúčenie zo spoločnosti ostatných, teda spolčenie sa viacerých detí proti jednému. Z dôvodu rozlíšenia čo je a čo nie je šikanovanie, je potrebné venovať pozornosť definícii šikanovania. slovo šikanovanie pochádza z francúzskeho „chicane“, čo znamená opakované zámerné obťažovanie, prenasledovanie, týranie, manipulovanie, ponižovanie niekoho, kto sa nemôže alebo nedokáže brániť. hlavným znakom šikanovania je nerovnováha moci/sily, pričom zahŕňa všetky formy psychického a fyzického násillia páchaného jedincom alebo skupinou voči obeti. Za šikanovanie označujeme také správanie, keď jeden alebo viac žiakov úmyselne a opakovaně ubližuje vybranému žiakovi, robí (hovorí) niečo, čo mu je nepríjemné (T. Baginová, D. Beloušková, 2014, s. 21).

Projevy šikany mohou být různé T. Baginová a D. Beloušková (2014) popisují jako **slovná agresia** – nadávky, posmievanie, urážky, vyhrážanie, výsmech, nevhodné vtípkovanie

a zosmiešňovanie obete, **fyzická agresia** - strkanie, facky, kopance, bitie, navádzanie iných na bit-ku, vyhrážanie sa nožom, palicou, škrtenie, ťahanie za vlasy, pichanie kružidlom či ceruzkou, **iná agresia** - poškodzovanie alebo skrývanie vecí obete, trhanie, ničenie pomôcok či oblečenia, počarbanie zošita, učebnice, úloh, privlastňovaním si vecí obete, **psychické manipulovanie a týranie** - zadávanie nezmyselných príkazov, nútenie k posluhovaniu a k noseniu rôznych vecí – desiata, cigarety, peniaze, šminky (T. Baginová, D. Beloušková, 2014, s. 21-22).

Je veľmi dôležité rozpoznať ohrozené dieťa, tak aby nedošlo k patovým situáciám, ktoré môžu vyústiť v rôzne situácie, kedy dieťa, mládež môže riešiť daný problém extrémnym chovaním. Toto chovanie môže hraničiť i se sebepoškozovaním, alebo jiným ublížením na zdraví. Mnohdy sa také môže z ohrozeného dieťaťa stať také agresor. Preto je primárne dôležité pôsobiť preventívne a rozeznáť prvé náznaky vedúce k rizikovému chovaniu u detí a predchádzať jim.

2.2 Záškoláctví na základní škole

V této kapitole se budu věnovat dalšímu rizikovému chování dětí a mládeže na základní škole. Záškoláctví můžeme charakterizovat jako cílené jednání, kde výsledkem je vyhnout se nepříjemnostem ve škole, chápáno neúspěšným dítětem, jako problém se špatným prospěchem, nebo nadměrné požadavky učitele nebo rodiče, ale také šikana a další různé podněty vedoucí k záškoláctví.

Záškoláctvím trpí nejen jedinec, který se ho dopouští, ale i celá společnost, protože jeho důsledkem jsou špatné studijní výsledky žáků, jejichž horší uplatnění v životě i jejich kriminální činnost. Míra záškoláctví je také indikátorem správné funkce vzdělávacího systému. Pokud mají žáci pocit, že školní vzdělání nemá smysl, a do školy proto nechodí, pak se musíme zamyslet nad způsoby a intervenčními prostředky, jakými s takovou situací můžeme bojovat. Odpovědná společnost musí všemi dostupnými prostředky usilovat o to, aby se žáci pro své chabé výsledky či nespokojenost neocitli stranou zájmu (Ch. Kyriacou, 2005, s. 151).

Záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák se z vlastní vůle, bez vědomí rodičů vyhýbá pobytu ve škole. Často má souvislost se školní neúspěšností žáka, objevuje se u starších dětí a tento jev má tendenci se prohlubovat. Záškoláctví je projevem asociálního chování, jedná se tedy o poruchu chování únikového typu vyvolanou třemi základními příčinami: **negativním vztahem ke škole** (motivem odporu ke škole mohou být vysoké požadavky školních povinností kladené na dítě, menší rozumové nadání žáka, ale

naopak i mimořádné vědomosti a schopnosti, takže se dítě ve škole nudí, nebo silná a neopodstatněná neurotizace dítěte, jejímž důvodem je strach z nějakého vyučovacího předmětu a z jeho zkoušení, nespravedlivého hodnocení nebo z osobnosti učitele, či tresty za nesplnění očekávaného výkonu učitelem i rodiči, často i strach ze spolužáků v případě výskytu šikanování žáka ústící až do psychické poruchy školní fobie), **vlivem rodinného prostředí** (příčinou jsou dysfunkční vztahy uvnitř rodiny, nezájem rodičů o dítě a jeho prospěch, ale i přehnaná péče a příliš vysoké nároky, nejednotnost rodičovské výchovy, přemrštěná přísnost, shovívavost, ale i lhostejnost) a **trávením volného času** (mezi příčiny záškoláctví často patří nevhodný a nekonstruktivní způsob trávení volného času způsobený negativním vlivem vrstevníků v partě, závislostním chováním projevujícím se zneužíváním drog a sháněním peněz na ně, ale i chudoba dítěte nebo rodiny způsobující obstarávání peněz nelegálním způsobem, např. prostitutí nebo častěji drobnými krádežemi apod., kdy je dítě k této formě chování de facto dotlačeno vnějšími okolnostmi a vlivem dospělých). Záškoláctví má dvě základní formy. Je buď **impulsivní** (dítě předem neplánuje, že nepůjde do školy), nebo **je účelové a plánované** (žák předem plánuje odchod ze školy pod různými záminkami), (Sociální práce [online]).

2.3 Sociální a sociokulturní znevýhodnění

Termín „žák se sociálním znevýhodněním“ je pojem, který byl do české školské legislativy zaveden v roce 2004 k identifikaci dětí, kterým náleží zvýšená míra podpory v prostředí školy. V Katalogu od tohoto termínu ustupujeme a nahrazujeme ho vhodnějším: žák s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění. Pojem vymezuje skupinu žáků, kteří potenciálně či skutečně selhávají ve vzdělávání, nejsou zdravotně postižení, dlouhodobě nemocní, případně jim není jasně diagnostikována některá ze specifických poruch učení či chování. Sociální znevýhodnění je tak kategorií označující širokou škálu příčin školní neúspěšnosti žáků z nezdravotních důvodů, které mají příčinu mimo školu v přirozeném sociálním zázemí dítěte nebo pramení z jiných životních okolností v životě dětí mimo půdu školy. Tyto skutečnosti dítě nemůže ovlivnit a stávají se pro ně přítěží v jiné sociální realitě, v našem případě v prostředí školy. Sociální znevýhodnění je velmi široká kategorie, která je jak v teorii, tak v praxi definována vždy trochu jinak, podle zájmů, zkušeností a cíle toho, kdo termín definuje. Při aplikování daného termínu pro oblast vzdělávání, pedagogiky a psychologie je nicméně nejvhodnější vycházet z potřeb dětí a rozpoznání překážek, které jim vzdělávání znesnadňují. Popsáním překážek v učení vymežíme vhodné oblasti podpory, kterou žák potřebuje k jejich překonání, aniž bychom

museli žáka zařadit (označit nálepkou) do nějaké kategorie, jež by mohla mít stigmatizující charakter a poznamenat žakovu osobnost, jeho vztahy i budoucí uplatnění v životě.

Školský zákon (1) - ve znění platném v době vzniku Katalogu – začleňuje žáky se sociálním znevýhodněním mezi osoby se speciálními vzdělávacími potřebami. V § 16 tohoto zákona je sociální znevýhodnění vymezeno takto:

- rodinné prostředí s nízkým sociokulturním postavením nebo ohrožení sociálně patologickými jevy;
- nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova;
- postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR.

V obecné rovině se takovým žákem rozumí zejména žák:

1. žijící v prostředí, kde není dlouhodobě dostatečně podporován ke vzdělávání či přípravě na vzdělávání (například z důvodů nedostatečného materiálního zázemí, nevyhovujících bytových podmínek, časové náročnosti dopravy do školy, nezájmu ze strany zákonných zástupců, konfliktů v rodině);
2. jehož zákonní zástupci se školou dlouhodobě nespolupracují a je to na újmu oprávněných zájmů žáka;
3. žijící v prostředí sociálně vyloučených lokalit nebo lokalit sociálním vyloučením ohrožených;
4. který je znevýhodněn při svém vzdělávání z důvodu příslušnosti k etnické nebo národnostní skupině či specifickému sociálnímu prostředí, zejména je-li znevýhodnění spojeno s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka ve srovnání s ostatními žáky třídy, z důvodu používání odlišného jazyka nebo specifické formy vyučovacího jazyka v domácím prostředí žáka (M. Habrová, [online]).

Příčina sociálního a sociálně kulturního znevýhodnění ve vzdělávání je vlivem různých aspektů. Tyto aspekty mohou být v jazykové bariéře, různorodosti zvyklostí a tradic jiného národa u osob žijících v cizí zemi, ale také týrání, zneužívání, zanedbávání, dysfunkce rodiny, neúplná rodina. Mezi další aspekty můžeme řadit sociálně vyloučené lokality, ohrožení sociálně patologickými jevy, chudobu, nevyhovující bytové podmínky, kulturní a náboženská odlišnost. Na tyto aspekty se musí reagovat a sledovat je, proto aby se dalo pružně reagovat vhodným řešením k začlenění se žáka do systému základní školy.

3 SPO dětí a mládeže v ČR: sociální pracovník OSPOD, sociální kurátor

Cílem této kapitoly je přiblížit orgán sociálněprávní ochrany dětí ve smyslu přenesené funkce státu na různé orgány k ochraně dětí, za pomoci sociálních pracovníků a sociálních kurátorů. Dále se bude tato kapitola zabývat vymezením sociální práce, sociálních pracovníků a sociálních kurátorů, a to proto, že i v dnešní době je pro mnohé těžko rozlišitelná pracovní náplň a rámeček jejich pozice.

Orgán sociálněprávní ochrany dětí je státní orgán, jehož úkolem je chránit zájmy nezletilých dětí. Orgány sociálně právní ochrany dětí jsou současně v ČR tyto: Úřad pro mezinárodní ochranu dětí, Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské úřady, Úřad práce a obecní úřady obcí s rozšířenou působností i obecní a újezdní úřady. Na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, na obecních a újezdních úřadech je sociálněprávní ochrana dětí vykonávána v přenesené působnosti – to znamená, že funkce státu je přenesena na příslušný místní úřad. Obce s rozšířenou působností si zřizují komisi pro sociálněprávní ochranu dětí, která koordinuje výkon sociálně právní ochrany, dále jen SPO, posuzuje provádění SPO v jednotlivých případech vyžadujících zvláštní pozornost, navrhuje a posuzuje i programy pro ohrožené děti a rodiny v příslušném spádovém území. SPO provádějí obce a kraje také v samostatné působnosti, SPO provádějí i další oprávněné subjekty.

3.1 Zákon č. 359/1999 Sb. § 1 a § 4 Sociálně-právní ochrana dětí, vymezuje činnost a orgány zajišťující SPO.

§ 1

(1) Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen "sociálně-právní ochrana") se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováno ve vlastní rodině.*

§ 4

(1) Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,*
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,*

- c) obecní úřady a újezdni úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdni úřady,
- d) ministerstvo,
- e) Úřad,
- f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).

(2) Sociálně-právní ochranu dále zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí

Why is social science research a better way to discover or create knowledge than other techniques? After all, on a daily basis we all rely on many sources of information about the social world, our own experiences, the wisdom of others whom we respect, messages that we hear from a range of media sources, simple common sense, understandings that have been handed down to us, and our own insights and interpretations. (K. J. Strand, G. L. Weiss, 2005, s. 13)

3.2 Pracovní pozice pracovníka OSPOD a její pracovní náplň

Náplní sociálního pracovníka OSPOD je především péče o rodinu a děti. Na úseku péče o rodinu a děti vykonávají zejména preventivní a poradenské činnosti, zastupování dětí u soudu v rámci úpravy práv a povinností k nezletilým dětem, úpravy poměrů rodiny na dobu do a po rozvodu manželství rodičů, změny výchovy a úpravy vyživovací povinnosti, podávání podnětů soudu na uložení výchovných opatření, nařízení ústavní výchovy, sledování dohledu, pomoci dětem, které se ocitly bez jakékoli péče a je-li jejich život a příznivý vývoj ohrožen, zajišťování v rámci dosažitelnosti výkon sociálně-právní ochrany v rozsahu 24hodin, rozhodování o nařízení výchovných opatření (dohled, napomenutí, omezení), rozhodování o uložení povinnosti spolupracovat s odborným poradenským zařízením.

SPO se zaměřuje zejména na děti, jejich rodiče zemřeli, neplní povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovských odpovědností. Dále na děti svěřené jiné osobě odpovědné za jejich výchovu. Dále na děti vedoucí zahálčivý nebo nemravný život, i na děti, které opakovaně utíkají od rodičů, na děti-oběti trestných činů, na děti umístěné v zařízeních pro nepřetržitou péči, na děti ohrožené násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, na děti žádající o

udělení mezinárodní ochrany, azylanty a děti požívající doplňkové ochrany. SPO se vztahuje i na děti s rizikovým chováním (O. Matoušek, A. Pazlarová, 2016, s. 29).

3.3 Rozvoj sociálního kurátorství a pracovní pozice sociálního kurátora

Práce sociálního kurátora se dynamicky rozvíjí. Na počátku 90. let 20. století tvořily převážnou část klientely sociálního kurátora osoby, proti kterým bylo nebo je vedeno trestní řízení. V současné době je okruh osob a s nimi související spektrum problematik značně rozšířený (nárůst osob bez přístřeší, osoby ohrožené soc. vyloučením, osoby závislé na psychotropních látkách a výherních automatech, oběti a pachatelé domácího násilí, osoby zatížené exekucemi atd.). S tím nutně souvisí zvýšené požadavky na profesní a odbornou úroveň, a proto je důležité další průběžné vzdělávání sociálního kurátora. Sociální kurátor si doplňuje vědomosti především v oblastech: sociální práce, sociální politiky, práva, ekonomiky, společensko-vědního základu (ze sociologie, sociální pedagogiky, psychologie, sociální patologie, filozofie, sociální a kulturní antropologie atd.), v oblasti biomedicínské (biologie člověka, somatologie, psychiatrie), speciálních poznatků (pedagogika volného času, teorie sociální komunikace, adiktologie apod.). Rovněž si rozšiřuje praktické dovednosti například z oblastí: metod a technik sociální práce, sociální komunikace, asertivních dovedností, komunikačních dovedností při práci s agresivním nebo psychiatrickým klientem, psychosociálních výcviků zaměřených na rozvoj a podporu dovedností práce s klientem, vytváření a realizování sociálních projektů pro cílovou skupinu klientů, vedení dokumentace, práce s internetem, umění vyjednávat se společenským prostředím za práva klientů atd., (A. Polák a J. Sejbal, kol. 2010, s. 13).

Pokud se tedy budeme zabývat sociálním kurátorem pro děti a mládež, budeme se tedy zabývat specializovaným sociálním pracovníkem. Kde toho to sociálního pracovníka můžeme najít na městském úřadě na oddělení sociálně-právní ochrany dětí (SPOD). Jelikož je to sociální pracovník, má i stejná práva a povinnosti jako ostatní sociální pracovníci OSPOD. Náplní jeho práce není zcela stejná, jako ostatních pracovníků OSPODU je trochu odlišná a více specializovaná na některé okruhy, s kterými se může rodič nebo dítě a dospívající setkat. Základním prvkem, podobně jako u sociálních pracovníků, je, že kurátor pro mládež pracuje s dětmi a dospívajícími do 18 let věku (tedy do jejich zletilosti). I pro dospělé existují kurátoři, tzv. sociální kurátoři – ti ale nemají takové pravomoci jako kurátor pro mládež, a hlavně nejsou součástí OSPOD. Práce kurátora pro mládež spočívá v řešení výchovných problémů dětí a mládeže. Výchovné problémy je široký pojem, různých negativních dopadů na nebo

patologických jevů působících na děti a mládež. Stejně tak jako sociální pracovník musí i sociální kurátor se řídit zákonem, a to především zákonem o sociálněprávní ochraně dětí.

3.4 Nástroje a postupy sociálního kurátora pro děti a mládež

Pokud kurátor vyhodnotí, že se jedná o dítě vyžadující zvýšenou pozornost, přistupuje k **strukturovanému vyhodnocování situace dítěte a rodiny**. Posouzení situace klienta zahrnuje systematické a cílené sbírání informací (rozhovor, sociální šetření, zprávy ze školy a jiných zařízení apod.) a proces jejich vyhodnocování. Proto, aby bylo možné dostatečně kvalitně popsat potřeby dítěte a rizika, která je ohrožují, je nutné provést co nejúplnější hodnocení relevantních informací o dítěti a rodině. Kurátor usiluje o zjištění příčin rizikového chování dítěte, tj. zjištění nedostatečně uspokojených potřeb dítěte a případně i jeho rodiny, a popsat vývoj tohoto chování. Jednotlivé potřeby a s nimi související rizika je potřeba uvádět **co nejkonkrétněji a nejpopsněji**. Vymezení rizik a ochranných faktorů je zásadním výstupem celého strukturovaného hodnocení. Umožňuje pojmenovat jak, proč a čím je dítě ohroženo a co může být zdrojem pomoci při řešení nepříznivé situace dítěte. Rizika i ochranné faktory mohou mít vnitřní (nízké sebehodnocení, vysoké vědomí vlastní účinnosti) nebo vnější (nedostatečná podpora ze strany rodičů, podpora ze strany prarodičů) charakter (Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]).

Sociální kurátor provádí aktivní vyhledávání a kontaktování potenciálních klientů: a) v jejich přirozeném, prostředí – depistážní činnost (přímo v terénu, např. na ulici, v noclehárně pro osoby bez přístřeší apod.), b) s využitím informací od spolupracujících organizací (např. Probační a mediační služby, NNO, Policie ČR, od zdravotnických zařízení atd.), c) při návštěvách potenciálního klienta ve věznici (depistáž je prováděna na základě informací od Vězeňské služby ČR o pobytu klienta ve věznici), (A. Polák a J. Sejbal, kol. 2010, s. 14).

Mezi nástroje sociálního kurátora při výkonu sociální práce patří případová konference, rodinná konference, terénní sociální práce, rozhovor zaměřený na motivaci ke změně, takto tyto nástroje popisují metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež.

Případová konference je jedním z nástrojů sociální práce pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, které je OSPOD ze zákona povinen pořádat. Jedná se o plánované a koordinované společné setkání všech, kteří představují nebo mohou představovat podpůrnou síť pro dítě a jeho rodinu. Jejím cílem je výměna informací, zhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, hledání optimálního řešení a plánování společného postupu, který povede k naplňování potřeb dítěte. Nesporným přínosem případové konference je spoluúčast klienta na hledání řešení jeho problému, na definování cíle a dalším rozhodování. Kompetence a

aktivita tak zůstává v rukou dítěte a jeho rodiny. Od pořádání případové konference lze upustit v případech, kdy by její uspořádání bylo nemožné nebo zjevně neúčelné.

Rodinná konference vychází z principu ponechání odpovědnosti za vlastní situaci na rodině jako takové. Přináší tak pouze takové postupy, které umožňují aktivizovat vlastní rozhodování a zdroje vedoucí k řešení, podporuje a zplnomocňuje rodinu v tom, aby si v úvodní fázi řešení své situace uměla pomoci sama a využila k tomu to nejpřirozenější – sílu, možnosti a zdroje celé rodiny a širšího okolí. Využívá přirozených vazeb komunity – čím více lidí se zapojí, tím více pohledů, porozumění, příležitostí přijít s nápadem vznikne.

Nedílnou součástí práce kurátora je **terénní sociální práce**, neboli sociální šetření. Jedná se o soubor veškerých aktivit kurátorů vně úřadu, které jsou směřovány ke klientovi a jsou realizovány metodami sociální práce, a to v přirozeném prostředí klienta. Patří sem i doprovázení klienta na jednání s různými institucemi. Jedná se o práci s klienty v jejich přirozeném prostředí (návštěvy v místě bydliště či v prostředí, kde se klient právě nachází), provádění sociálního šetření a také doprovázení klienta na jednání na úřadech (úřady práce, soudy, policie atd.). V rámci terénní sociální práce kurátor zprostředkovává klientovi kontakt se společenským prostředím, podporuje ho a pomáhá mu při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Předpokladem pro úspěšný **rozhovor (rozhovor zaměřený na motivaci ke změně)** je vhodná komunikace, jejímž prostřednictvím jsou předávány myšlenky, postoje, pocity, poznání a podněty takovým způsobem, aby je druhý člověk mohl přijmout. Komunikaci s klienty napomáhají komunikační dovednosti, jako je objasnění účelu setkání, objasnění role kurátora, povzbuzení zpětné vazby od klienta, navazování na předchozí úspěšné pracovní kroky, podpora silných stránek klienta, soustředění se na důležitá témata, povzbuzování k novému vidění situace. Rozhovor by měl být založen na naplňování společně určených cílů, na vzájemné důvěře. Spolupráci podporuje oceňování dítěte, které přispívá ke konstruktivní změně. Pro dosažení změny je nezbytné pochopit význam změny pro jedince. Nesmírně významný je první kontakt mezi kurátorem a dítětem, na jeho kvalitě často záleží podoba budoucí intervence a její výsledky (Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]).

Kurátor pracuje s širším okruhem subjektů – navíc (oproti pracovníku SPOD) státní zastupitelství, soud pro mládež, přestupkové orgány, diagnostické ústavy, věznice, střediska výchovné péče, různé typy zařízení pro výkon ústavní výchovy.

Sociální kurátor také poskytuje základní poradenství dané § 3 vyhlášky č. 505/2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, tedy jedná se o

poskytnutí informace směřující k řešení nepříznivé sociální situace prostřednictvím sociální služby (pomáhá při nastínění a řešení daného problému, tak aby zmírnil, nebo vyřešil nepříznivou životní situaci klienta), poskytnutí informace o možnostech výběru druhu sociálních služeb (dle problému v životě klienta, tedy zdroj pomoci), poskytnutí informace o základních právech a povinnostech uživatele (vymanit klienta z nepříznivé životní situace, ale za pomoci jeho přičinění, tedy cesta jak předcházet závislosti na sociální službu), poskytnutí informace o možnostech podpory členů rodiny (zapojení do pomoci rodinné příslušníky při řešení dané situace). Dále také dle § 4 vyhlášky č. 505/2006a, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (jednání na úřadech a pomocné sociální služby), b) sociálně terapeutické činnosti (práva, psychologie, vzdělání, nácvik sociálních dovedností a znalostí), c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (při začlenění se do zaměstnání, problémy s rodinou, školou, doprovod na úřady, lékař)

Kurátorovi za účelem naplňování potřeb dítěte i jeho rodiny a s tím spojeného snižování míry ohrožení dítěte zákon svěřuje řadu oprávnění, z nichž některé lze označit za tzv. „měkké“, jiné již mají zjevně donucovací povahu. Základem jeho činnosti by přitom mělo být právě využívání těchto „měkkých oprávnění“, což plně odpovídá jeho postavení sociálního pracovníka ve veřejné správě a koordinátora případu v práci s dětmi a rodinami. V návaznosti na vyhodnocení situace dítěte a rodiny a v souladu se zpracovaným IPOD kurátor sám poskytuje sociálně-právní a výchovné poradenství, především pak ale dítěti a jeho rodině **zprostředkovává další formy podpory a pomoci**, např. ve formě odborného poradenství při řešení jejich rodinných, osobních a sociálních problémů a akutních krizových situací, pomoci odborných poradenských a zdravotnických pracovišť a jiných odborných služeb. Za tímto účelem by měl mít přehled o tom, jaké formy pomoci a podpory jsou vůbec v daném území dostupné, jaké služby konkrétně nabízejí a jaká je jejich cílová skupina (Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]).

Práci kurátora pro mládež popisuje Matoušek a kol., sociální práce v praxi, kurátor pro mládež je státní úředník, jehož úkolem je zabývat se dětmi z nefunkčních rodin, dětmi, které vedou zahálčivý či nemravný život, dětmi zanedbávajícími školní docházku, požívajícími alkohol nebo jiné návykové látky, dětmi živícími se prostitucí, dětmi, jež spáchaly před dovršením 15 let čin jinak trestných, dětmi utíkajícími z domova i dětmi, na nichž byl spáchán trestní čin (Matoušek a kol. 2010, s. 270).

U kurátora pro děti a mládež (dále jen kurátor) je více kladen důraz na práci s dítětem samým. Toto dítě je v rámci působení ze strany kurátora vedeno k náhledu na své chování, jednání, jde o činnost mnohdy terapeutickou. Děti v péči kurátora jsou především děti ve

starším školním věku a dále mladiství. Je třeba v práci kurátora zohlednit jejich vzrůstající odpovědnost za své chování a jednání s ohledem na jejich věk, vyspělost, blížící se zletilost, tedy plnou svéprávnost. Od toho se také odvíjí nástroje, které kurátor ve své činnosti užívá.

Kurátor musí pracovat s celým rodinným systémem, mnohdy příčiny delikventního jednání a chování dítěte mají základ v rodině, disfunkční rodiny, týrání nebo nepřiměřené trestání dítěte, nezáměr či nezabezpečování péče o dítě atd. Sociální kuratele je věnován § 31 a 32 z. č. 359/1999 Sb.

3.5 Postavení sociálního kurátora v organizační struktuře

Už od prvopočátku, kdy vznik sociální kurátor pro děti a mládež provázeli tuto sociální práci v dané pozici odlišné zařazení v organizační struktuře, co se týče specializovaných pracovišť a oddělení sociální práce. Sociální kurátoři vykonávají svojí sociální práci na městských úřadech, městských částí a Magistrátních úřadech. Mohou být zařazení do různých sociálních oborů OSPOD, sociální prevence, hmotné nouze veškeré toto zařazení záleží na nadřazeném sociálního kurátora. Jeden z negativních vlivů této práce, je časté sloučení agent, z důvodu malé klientely v daném prostředí většinou v malých obcích. Proto se stává, že jeden sociální kurátor pracuje s dítětem mnohdy spousty let, i když pokaždé z jiného z pohledu kladu a záporu u dítěte, nebo rodiče.

Obecně je kumulace funkcí chápána jako nežádoucí stav, ale v některých situacích může mít i pozitivní vliv. Jako příklad pozitivního i negativního dopadu se dá opět uvést častá kumulace činností sociálního kurátora s kuratelou mládeže (sociálního pracovníka OSPOD). Na jedné straně dochází k rozdvojení rolí, při kterém tentýž sociální pracovník zastupuje v roli sociálního kurátora zájmy otce dítěte a zároveň jako kurátor pro mládež zájmy samotného dítěte. Ke kolizi dochází, pokud např. otec požaduje propustku syna na víkendový pobyt z ústavní výchovy, ale tento pobyt u otce není v zájmu dítěte. Na straně druhé lze vidět v kumulaci s kurátorem pro mládež i výhodu: Dítě je po dosažení zletilosti propuštěno z ústavní výchovy a přechází z péče kurátora pro mládež do péče sociálního kurátora. Ve skutečnosti se jedná o téhož pracovníka a mladý dospělý klient zůstává v péči osoby, která mu poskytovala sociálně-právní ochranu ještě v době jeho nezletilosti. To znamená, že klient nepřechází do péče dalšího pracovníka, ale zůstává u toho, kterého zná často i několik let (A. Polák a J. Sejbal, kol. 2010, s. 11).

Další činnosti, které můžeme zařadit zejména do koordinačních aktivit sociálního kurátora, mají pro jeho agendu pozitivní přínos. Jedná se např. o členství v řídicí nebo pracovní skupině plánování rozvoje sociálních služeb. Zde je zajištěno, že sociální kurátor se

bude účastnit přímo komunitního plánování obce a v samotném plánu budou zohledněny i potřeby cílových skupin jeho agendy. Někteří sociální kurátoři mohou být členy pracovních skupin komunitního plánování sociálních služeb, prevence kriminality, sociálních, zdravotních a jiných komisí, které jsou poradními orgány rady nebo zastupitelstva daného úřadu (A. Polák a J. Sejbal, kol. 2010, s. 11).

Samotné práce sociálního kurátora tedy není pouze s cílovou skupinou, ale také s institucemi, zařízení pro výkon ústavní a ochranná výchovy, základními školami, probační a mediační službou, správními úřady a územními samosprávnými celky ale také může jejich práce vyžadovat vypracování analýz sociálně patologických jevů, koncepci fungování sociálních služeb v dané lokalitě či regionu a odborná stanoviska pro média a veřejnost. Sociální práce kurátora pro děti a mládež je velmi náročná a všestranná a proto musíme počítat s lidským faktorem. Nejedna sociální kurátor pro děti a mládež se setkal s etickými konflikty, které mohou být determinantem ve spolupráci s dítětem a školou.

3.6 Etické konflikty v sociální práci

Etické konflikty v sociální práci jsou dilematem, se kterým se setká v průběhu své sociální práce, každý sociální kurátor. Poté záleží na individualitě sociálního kurátora a jeho vnímání etického problému, tak aby nenarušil spolupráci a nestal se determinantem v řešení daného problému.

Sociální kurátoři ve své sociální práci často zažívají etické konflikty z hlediska samotné metodologie sociální práce, zákonu a morálního pohledu společnosti, svého vlastního etického pohledu při řešení sociálního dilematu, problému. Sociální pracovník vždy disponuje se spousty rolí, ale základní role u sociálního kurátora je ochranná a kontrolní. Obě tyto role, se mohou zdát pro společnost protichůdné, ale jsou velmi spjaté ve smyslu, že kontrola může být ochranou v momentě, kdy zajišťuje v rodině kontrolu nad správnou činností rodiny tak, aby chránila dítě a nedocházelo k přenesení patologických jevů na dítě. Většinou řeší, etická dilemata, ve vztahu, jak zasáhnout při sociální práci s rodinnou k ochraně dítěte, tedy zda spíše lehčím nebo striktnějším způsobem, nebo co je pro dítě stěžejní zachovat disfunkční rodinu a snažit se jí pomoci, nebo vyňat dítě a vyhledat následné řešení. Zda je v zájmu ochrany správné kriminálně stíhat rodiče, kdy to může mít následky i na zdravý vývoj dítěte. Sociální práce pracovníka OSPOD je tedy založena také na empatii a správném rozhodnutí v dané krizové situaci. Samozřejmě podmíněná metodickými pokyny, supervizi, standardy, mentoring a vzděláváním, které vedou k řešení těchto dilemat.

Sociální pracovníci OSPOD jsou v přímém kontaktu s klienty vystaveni základnímu etickému i profesnímu dilematu, a to, zda je hlavním smyslem jejich práce podpora a ochrana rodiny (dítěte) nebo sociální kontrola. Nastavení těchto hranic vychází nejen ze samotné legislativy, ale i teoreticko-filozofického nastavení sociální politiky státu, tzn., nakolik je pojetí sociální politiky paternalistické nebo naopak individualistické. Toto vymezení odráží společenské představy o tom, zda veřejnost vnímá intervenci státu do integrity rodiny (dítěte) jako oprávněnou i v případech, kdy se rodiny liší ve svém životním stylu od většinově sdílených sociálních norem, např. odmítání dětského očkování, domácí porody, domácí vzdělávání, odlišné stravovací návyky, příslušnost k menšinovým náboženským skupinám apod. A také, zda platí obecné očekávání, že se stát postará o ohrožené lidi (děti) v nouzi, a případně jak intenzivní takový zásah může být (T. Pemová, R. Ptáček, 2012, s. 33).

Udržet se na této „kladině“ není lehké, protože úsilí, které pracovník vyvine, aby se vyvaroval jedné chyby, vede ke zvýšení pravděpodobnosti druhé chyby. Jediný způsob jak může spolehlivě vyloučit riziko, že se nechá nachytat falešným poplachem a zasáhne neoprávněně, je nezasahovat vůbec. A jediný způsob, jak se zaručené vyhnout nedbalosti je zasahovat i tehdy, může-li to být nesprávné. Čím více se chce vyhnout neoprávněnému odebrání dítěte rodičům, kteří nic neprovedli, tím pravděpodobnější je, že některé dítě zůstane s osobami, které mu ubližují. Na podobné dilema může sociální pracovník narazit kdekoliv: Čím více se bude pracovnice oddělení sociální pomoci snažit zabránit zneužití dávek, tím pravděpodobnější že dávku upře někomu, kdo je oprávněn a peníze skutečně potřebuje. A naopak, čím bude usilovat o to, aby se dostalo všem opravdu potřebným, tím pravděpodobnější že peníze získá vychytralý lenoch (L. Musil, 2004, s. 127-128).

Každý sociální pracovník se setká v životě alespoň jednou za své období působnosti s těmito vnitřními konflikty, stahující se k vlastní vnitřní etice, ale i ke společenské, tedy jak se rozhodnou a co je správné rozhodnutí, tak aby bylo ku prospěchu klienta. Není vždy lehké rozeznat, kdy sociální kurátor pro děti a mládež jedná s ohroženým dítětem. Tudíž tam, kde škola vidí, ohrožené dítě nemusí sociální kurátor vidět to samé. Což může být bariérou ve spolupráci s různými institucemi.

V této kapitole jsme si vymezili pozice a působnost jednotlivých sociálních pracovníků v SPO. Vždy je však důležitá spolupráce mezi sociálními pracovníky, sociálními kurátory, ale také mezi různými institucemi. Také jsme si popsali, jak mohou být etické konflikty bariérou ve spolupráci. Dále také, že pokud dítě přichází jako klient kurátora pro děti a mládež, je ihned předán do jeho péče. V případě, že se jedná o rodinu v péči sociálního pracovníka OSPOD, tak v případě počínajících výchovných problémů je o tomto informován

kurátor, který je seznámen s obsahem spisu, většinou hovoří s rodiči, požádá o spolupráci školu, případně další subjekty, které s rodinou spolupracují (SAS, terénní programy, NZDM apod.) o podání zpráv, provede pohovor s dítětem. Pokud tímto šetřením není zjištěno, že by dítě mělo být převedeno do péče kurátora, je věc vyhodnocena (provádí se základní vyhodnocení situace dítěte a rodiny) tak, že dítě je dále sledováno v rámci rodiny ze strany sociálního pracovníka OSPOD. Pokud má dítě zásadní problémy – např. protiprávní jednání (čin jinak trestný, přečin, přestupek, velký počet neomluvených hodin atd.), po prvotním prošetření a základním vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny je převedeno do péče kurátora pro děti. Pokud se týká spisové dokumentace, tak tuto si přebírá, pokud je dítě jediným dítětem v rodině a provádí podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a na základě tohoto vypracuje individuální plán ochrany dítěte, který se již zaměřuje na řešení jeho závadového chování. Pokud je v rodině více dětí, zůstává spis u terénního sociálního pracovníka OSPOD, který řeší situaci rodiny jako celku, s dítětem v péči kurátora pracuje kurátor. Tato situace je velmi náročná na spolupráci obou sociálních pracovníků, musí být vzájemná informovanost o krocích, individuálním plánování.

I v případě dítěte v péči kurátora je důležité zohlednit kroky, které jsou naplánovány pro ostatní děti v IPOD, mnohé mohou být stejné. Rodina má např. problémy s hospodařením s finančními prostředky, se stabilitou bydlení, tyto kroky budou stejné, neomluvenou absenci však bude v IPOD pro „své“ dítě řešit jen kurátor, v ostatních IPOD se neobjeví

Obecně lze tedy popsat SPO a sociální kurátorství, jako cílenou společnou aktivitu vyvíjenou proto, aby nedocházelo ke zmíněným sociálním problémům, kdy na každé zúčastněné straně je důležité zajistit práva i povinnosti, ale také profesionálnost sociálních pracovníků. Kdy mezi nejdůležitějším faktorem je spolupráce všech zúčastněných stran, která povede k jednomu stanovenému cíli.

4 Spolupráce sociálních kurátorů se školou a jinými subjekty

Spolupráce sociálního kurátora se školou, a i jinými subjekty je základ pro ucelenou představu problému a dané situace. Každý prvek vyskytující se v lidském životě má svoje opodstatnění a svou akci i reakci, proto je důležité mít veškeré kousky lidského žití pro poskládání základní mozaiky, která dokáže sociálnímu kurátorovi pro děti a mládež ukázat primární problém a i navazující.

4.1 Spolupráce sociálního kurátora s policií v návaznosti s probační a mediační službou.

Kurátor se do kontaktu s policií dostává typicky v souvislosti s protiprávní činností dětí a mladistvých. V případě přestupkového či trestního řízení proti mladistvému mu náleží samostatná účastenská oprávnění a z tohoto důvodu musí být o příslušném řízení vyrozuměn. Vyrozuměn by však měl být i v případě vzniku podezření ve věci dětí mladších 15 let, aby mohl řádným způsobem chránit práva podezřelého dítěte ještě v předsoudním stadiu řízení o činu jinak trestném, především při podání vysvětlení podezřelým dítětem.

V praxi se stává, že především v případě dětí mladších 15 let, u nichž není předsoudní stadium řízení o činu jinak trestném žádným zvláštním způsobem upraveno, bývá kurátor o podezření vůči konkrétnímu dítěti někdy vyrozuměn až s odstupem, přičemž policií není přibrán ani k podání vysvětlení podezřelým dítětem. Takový postup je samozřejmě vadný, protože nejen že podezřelému dítěti nezaručuje dostatečnou ochranu, když jakákoli jiná přizvaná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, např. pedagog, nebude mít nikdy takové znalosti o procesních právech dítěte u výslechu (podání vysvětlení) a zkušenosti s kontaktem s policií, jako má kurátor, ale především kurátorovi ubírá prostor pro včasné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a včasnou intervenci, např. v podobě nabídky využití retroaktivních postupů dítěti a jeho rodině, pokud se v konkrétním případě jeví jako vhodné, a navázání spolupráce s PMS.

Spolupráce s Probační a mediační službou (dále PMS) je orientována jak na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody (zejména příprava na podmíněné propuštění s dohledem – parole), tak na odsouzené na svobodě (podmíněné odsouzení s dohledem – probace, včetně resocializačních programů). Práce úředníka a asistenta PMS je upravena zejména zákonem č. 257/2000 Sb., O Probační a mediační službě, který definuje dva klíčové pojmy pro práci PMS – probaci a mediaci (A. Polák a J. Sejbal, kol. 2010, s. 22).

Na základě konstrukce zákona a cílů, které vedly ke zřízení služby, byla výchozí koncepce PMS, postavena právě na předpokladu, že klíčovou oblastí pro její účinné působení musí být přípravné řízení trestní a řízení před soudem. V této fázi PMS nabízí obviněnému a poškozenému služby, které se zaměřují, na urovnání stavu v souvislosti s trestnou činností (P. Štern, L. Ouředníčková, D. Doubravová, 2010, s. 37).

Postavení a poslání PMS má k postavení a poslání kurátora velmi blízko. Pokud lze kurátora považovat za garanta sociální práce s dítětem v rámci veřejné správy, pak PMS je složkou sociální práce působící v rámci justice. Její role však není zcela totožná s rolí kurátora, a to ani v těch případech, které se týkají dětí, které jsou podezřelé nebo obviněné z protiprávního činu, nebo které již byly shledány za tento čin odpovědné. Klientem kurátora bude vždy podezřelé, obviněné nebo odpovědné dítě, avšak pro PMS tak tomu často být nemusí (Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]).

Mediační činnost jsou, profesionální procedury pracovníku PMS vytvářené v přípravné fázi trestního řízení předtím, než rozhodne soud nebo stání zástupce. Výsledkem této práce má být urovnání sporu mezi obětí a pachatelem a příprava veškerých podkladů pro soudce, nebo státního zástupce. Může dojít k dobrovolnému setkání oběti a pachatele za dohledů mediátora.

Probační činnost jsou aktivity vedené na základě rozhodnutí soudce, nebo státního zástupce o výkonu a organizaci dohledů probačním úředníkem na základě uložení alternativního trestu, který pachateli, ukládá většinou, že pokud tento trest nesplní, může dojít k odnětí svobody výkonem trestu (podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, obecně prospěšné práce, propuštění z ochranného léčení spojené s dohledem).

Klienti – obvinění spolupracují s PMS buď dobrovolně (především v rámci tzv. fáze před rozhodnutím státního zástupce nebo soudu, např. v rámci mediace mezi obětí a pachatelem či dalších činností směřujících k urovnání konfliktního stavu), nebo je jim kontakt s PMS uložen jako povinnost na základě rozhodnutí státního zástupce/soudce (např. při nahrazení vazby dohledem, při dohledu v rámci podmíněného odsouzení nebo podmíněného propuštění). Mladistvými, kteří spáchali provinění a kterým bylo např. uloženo výchovné nebo trestní opatření, případně ochranné opatření (stejně tak PMS spolupracuje s mladistvými a jejich rodinami v rámci přípravy podkladů pro rozhodnutí o uložení některého z možných opatření); dětmi mladšími 15 let, které se dopustily činu jinak trestného a kterým bylo uloženo některé z možných opatření (PMS spolupracuje s dětmi mladšími 15 let a jejich rodinami a rovněž v úzké součinnosti s OSPOD ještě před uložení některého z možných opatření), (A. Polák, J. Sejbal, kol. 2010, s. 23).

4.2 Spolupráce sociálního kurátora s orgány sociálně-právní ochrany dětí a školskými zařízeními

V případě mladých dospělých klientů, kterým končí ústavní nebo ochranná výchova z důvodu dosažení zletilosti, sociální kurátor úzce spolupracuje:

- a) s orgány sociálně-právní ochrany dětí,
- b) se školským zařízením

S oběma partnery se dohodne na řešení úkolů, které je nutno plnit před propuštěním a po propuštění. Za optimální se považuje návštěva klienta sociálním kurátorem v zařízení 3–6 měsíců před propuštěním (podle závažnosti jeho problémů). Pomoc sociálního kurátora přispívá k začlenění mladého člověka do běžné společnosti; přirozeným partnerem je např. Dům na půl cesty (A. Polák, J. Sejbal, kol. 2010, s. 24).

Dále Matoušek a kol. Sociální práce v praxi zmiňuje, že zákon kurátorovi ukládá, jak tyto děti využívají volný čas, s kým se stýkají, sledovat u nich projevy nesnášenlivosti a násilí. Má jim nabízet kvalitní volnočasové programy, má spolupracovat se školami a dalšími subjekty, které s dětmi pracují, má bránit pronikání nepříznivých vlivů na děti jimi dosud nezasazené, má věnovat zvláštní pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní (Matoušek a kol. 2010, s. 270).

Spolupráce kurátora se školou a školskými poradenskými zařízeními bude typicky souviset s řešením takových otázek, jako je zanedbávání školní docházky, šikana či potřeba dítěte na přijetí podpůrných opatření při vzdělávání. Je však třeba zdůraznit, že kurátor jako pracovník OSPOD nebude vstupovat automaticky do řešení každé z těchto situací. Ani dítě, které zanedbává školní docházku, stalo se agresorem či obětí šikany anebo potřebuje zajistit podpůrná opatření při vzdělávání, nemusí být nutně ohroženým dítětem ve smyslu § 6 ZSPOD. Pokud jsou rodiče dítěte v konkrétním případě schopni rizikové chování dítěte dostatečně účinným způsobem ve spolupráci se školou řešit, nelze vyhodnotit, že by byl naplněn materiální korektiv definice ohroženého dítěte, upravený v § 6 ZSPOD *in fine*, v souladu s nímž se za ohrožené dítě považuje dítě **v situaci, kdy ohrožující skutečnosti trvají po takovou dobu, nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dítěte nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dítěte.**

OSPOD (kurátor) by tak měl jako sociální pracovník vstupovat do řešení těch případů, v nichž se dítě společně se svou rodinou ocitá v nepříznivé sociální situaci, jelikož rodina dítěte nedokáže plnit své funkce natolik, aby ve spolupráci se školou dokázala situaci dítěte ošetřit tak, aby se již rizikového chování nedopouštělo. V těchto případech bude chování

dítěte na půdě školy typicky pouze sekundárním důsledkem nedostatečně uspokojených potřeb dítěte v jeho přirozeném prostředí a nebude mít svůj původ primárně na půdě školy a ve vztazích mezi dítětem a jeho vrstevníky, případně mezi dítětem a jeho učiteli. Úlohou kurátora je poté nenaplněné potřeby dítěte v rámci podrobného vyhodnocení zjistit a dítěti i jeho rodině zprostředkovat odpovídající formu podpory, která by jim pomohla tyto potřeby uspokojovat, tuto podporu plánovat a koordinovat (Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]).

Ke spolupráci mezi sociálním kurátorem a základní školou, nebo rodinou, musí být důvod. Problém většinou vyžaduje opatření, kdy se začíná prevenci, zmírnění nebo zamezení opakování negativního vlivu na vývoj dítěte. Sociální kurátor pro mládež a děti je povinen prošetřit každou informaci, která poukazuje, na to že by mohlo u dítěte docházet k ohrožení negativními vlivy. Sociální kurátor pracuje na základě různých oznámení, tudíž se na něho obrací rodiče, nejrůznější instituce, s kterými spolupracují.

Důležité je při posouzení sociální práce stanovit metodu dle informací z prostoru a chování různých sociálních struktur. Aby mohlo dojít ke vzájemné spolupráci při řešení sociálních problémů.

When we discuss social work under these conditions we must look for a method with which we can explain the relationship between the structure of social spaces and the behaviour caused shaped by the socio-spatial structures. And we need approach, which deals with this, relationship, that means it is necessary to change structures in order to solve social problems of individuals (D. Baum, 2012, s. 522).

Jako prvotní jsou rodiče, kteří řeší problém chování dítěte, kdy si s ním nevědí rady. Většinou vyzkouší různé prostředky, nástroje a metody při řešení problému v chování, ale vše je bez výsledné. Základní problémem, který sociální kurátor řeší je nerespektování rodičů ze strany dětí, kde může docházet opakované útky z domova, nebo propadnutí různým závislostem k návykovým látkám. Další skupinou, která se obrací, na sociálního kurátora jsou instituce, jako jsou školy. Jde především o problémy s mladistvými, u kterých si nevědí rady. A tedy vyčerpaly veškeré dostupné prostředky za pomoci rodičů, a přesto se nedaří chování mladistvých vyřešit. Nejde samozřejmě o problémy typu špatného prospěchu, nebo jeden prohřešek, kdy se jedná o záškoláctví, většinou se jedná o problémy v chování, které jsou cirkulující a navazující do míry, že jde o špatný vývoj dítěte.

Oznamovací povinnost a mlčenlivost

V případě, že škola má za to, že se dítě se dítě potýká s takovými nepříznivými skutečnostmi, které mají svůj původ mimo školu, přičemž rodina dítěte není schopná dostatečným způsobem samostatně zajistit přiměřenou ochranu dítěte, musí jednat v souladu se svou **oznamovací povinností** podle § 10 odst. 4 ZSPOD. Dle metodiky by oznámení mělo být písemné a mělo by obsahovat popis postupu spolupráce s rodinou a všech vyčerpaných opatření. Kurátor následně jedná v souladu se standardními postupy při poskytování sociálně-právní ochrany – provede úvodní vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a s ohledem na jeho výsledek poté i podrobné vyhodnocení a na základě **principu multidisciplinarity**, tj. i ve spolupráci s dítětem a jeho rodinou, se školou a dalšími důležitými subjekty, vytvoří IPOD. Školský zákon a na něj navazující vyhláška vyzdvihuje oznamovací povinnost školy podle § 10 odst. 4 ZSPOD v souvislosti s právem dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami na podpůrná opatření při vzdělávání. V souladu s § 12 odst. 4 vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, je škola a školské poradenské zařízení povinno oznámit OSPOD, že zákonný zástupce dítěte neposkytuje součinnost směřující k přiznání podpůrných opatření, jež jsou v nejlepším zájmu dítěte. OSPOD, respektive kurátor, je-li dítě se speciálními vzdělávacími potřebami současně dítětem vyžadujícím zvýšenou pozornost, bude v souladu se zásadou přiměřenosti a subsidiarity a v souladu s IPOD využívat nástroje, které má k dispozici a které by k zajištění podpůrných opatření při vzdělávání, jež dítě potřebuje, mohly vést.

V jeho pravomoci je případně i nařídit rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu využít pomoc školského poradenského zařízení, které zpracuje zprávu a doporučení podpůrných opatření, která odpovídají zjištěným speciálním vzdělávacím potřebám a možnostem dítěte. OSPOD má právo na tuto zprávu a doporučení, avšak v případě, že rodiče navštívili školské poradenské zařízení, aniž by jim to bylo ze strany OSPOD uloženo správním rozhodnutím jako povinnost, musí o ně písemně požádat. OSPOD však nemůže svým rozhodnutím uložit povinnost rodičům, aby poskytování podpůrného opatření dítěti zajistili, jedná-li se o podpůrné opatření druhého až pátého stupně, jak to vyplývá z doporučení školského poradenského zařízení. To je totiž v souladu s § 16 odst. 5 školského zákona podmíněno informovaným souhlasem zákonného zástupce dítěte, přičemž zákonný zástupce nemůže být k jeho udělení nucen prostřednictvím správního rozhodnutí. Vedle oznamovací povinnosti má škola rovněž povinnost sdělovat kurátorovi údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany, a to k jeho **výzvě** (§ 53 odst. 1 219 písm. c) ZSPOD).

V případě škol a školských zařízení přitom žádný zvláštní předpis neupravuje jejich povinnost mlčenlivosti. Školy a školská zařízení se tak v případě výzvy OSPOD nemohou ničeho dovolat a příslušné údaje OSPOD poskytnout musí, jedná-li se o údaje potřebné k poskytnutí sociálně-právní ochrany (Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]).

Mezi další skupinu, která spolupracuje se sociálními kurátory a základními školami, v rámci oznamovací povinnosti jsou lékaři, kteří mají podezření u mladistvých požívání návykových látek, nebo týrání, zneužívání. Také policie při žádosti o součinnost v případech prošetřování trestních činností dětí pod patnáct let a mladistvých nad patnáct let. Sociální kurátor se účastní výslechu a je přítomen u soudu a píše zprávu o rodinném prostředí a hodnotí situaci. Ale také různá ústavní zařízení a psychologové. Spolupracují také se soudy nebo státními zastupitelstvími, kterým podává návrhy nebo zprávy.

Š. Špecianová (2007, s. 12) upozorňuje na obecné oznamovací oprávnění osoby. Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče. Každý je rovněž oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti nebo na skutečnosti, ze kterých lze usuzovat, že dítěti by měla být poskytnuta sociálně-právní ochrana.

Povinností zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí je zachování mlčenlivosti o skutečnostech, se kterými se při provádění sociálně-právní ochrany dětí nebo v přímé souvislosti s tím seznámili, pokud zákon o SPO neuvádí výjimky z této povinnosti (např. oznamovací povinnost vůči orgánům činným v trestním řízení). K prolomení povinné mlčenlivosti může dojít i tehdy, je-li dotyčný zaměstnanec zproštěn této povinnosti osobou, v jejímž zájmu tuto povinnost má, a to písemnou formou s uvedením rozsahu a účelu zproštění. Zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou povinni zachovávat též mlčenlivost o místě pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem (Š. Špecianová 2007, s. 31).

4.3 Spolupráce sociálních kurátorů a základní školy na základě výchovných problémů

Spolupráce kurátoru pro děti a mládež na základní škole je na základě výchovných problémů, které jsou tak intenzivní, že už škola ani rodiče či zákonný zástupce nedokáží tento problém vyřešit. Tudíž spolupráce mezi sociálními kurátory a základními školami je především na základě výchovných problémů. Pojem výchova a její definice, identifikování nejčastějších

výchovných problémů na základní škole. Zákon mluví o dětech, které se dopouští útěků od rodiny, pijí alkohol, užívají návykové látky, záškoláctví, páchají trestnou činnost nebo přestupky. Jedná se o různé poruchy chování a problémy s chováním, které nedokáže škola nebo rodina zvládnout vlastními prostředky.

Je to proces soustavného a záměrného působení na jedince k formování jeho duševního a tělesného vývoje, a to zpravidla v rodině, škole, a při organizovaných volnočasových aktivitách, jako sport, skatu apod. Výchova směřuje k určitému cíli: proces bez cíle, nelze označit za výchovný, i když vede k socializaci. Cílem je rozvoj rozumu, vůle, citu, dovednosti či tělesné a estetické vybavenosti jedince. Kvalita výchovy předurčuje způsob chování jedince v sociálním prostředí, ve společnosti (I. Tomeš 2011, s. 68).

Škola jako výchovně vzdělávací instituce, která výrazným způsobem ovlivňuje a formuje osobnost dítěte, má nemalou úlohu v řešení a odhalování delikventního chování a jednání žáků. Málokteré problémové dítě se ve škole neprojeví svými sklony, často je právě škola hlavním místem pro páchání trestné činnosti. Učitel tak nezřídka bývá postaven před úkol odhalit a následně řešit tento sociálně patologický fenomén – drobnější přestupky v rámci třídy, event. školy, závažnější problémy pak ve spolupráci s poradenskými a nápravnými zařízeními (T. Čech, 2005).

Celkovou problematikou tohoto druhu se zabývá ve své knize *Výchovné poradenství – V. Mertin, L. Krejčová*. Oba jsou psychologové a řadu let se zabývají touto problematikou. PhDr. L. Krejčová, PhD., psychologka, vyučuje na katedře psychologie FF UK v Praze a působí v nestátní neziskové organizaci DYS – centrum Praha o.s. V. Mertin psycholog, bezmála 40 let poradenské praxe v pedagogicko-psychologické poradně, učitel katedry psychologie FF UK v Praze (vyučované předměty zahrnují pedagogickou psychologii, poradenskou a školní psychologii). Kde ve své knize popisují, jak jsou důležité aspekty při působení ve výchově na mládež a děti ve škole. Tedy základní složkou pro tuto problematiku je specializované poradenství ve formě speciálních pedagogů, metodik prevence, speciálních pracovníků OSPODU, ale také rodičů, pokud je touto možností vedena spolupráce. Ke každému dítěti by se mělo přistupovat individuálně na základě jevů, které jsou jeho samotnou podstatou a prožitkem v rodinném prostředí a jeho okolí. Proto by, veškerá práce s touto cílovou skupinou by měla být na základě posouzení životní situace dítěte, tak aby následná pomoc byla komplexní, efektivní a cílená.

Výchovné poradenství, nebo přesněji poskytování poradenských služeb, je nezanedbatelnou součástí výchovy a vzdělávání dětí ve školách. Výchovný poradce (ale i školní metodik prevence, speciální pedagog a další specialisté) je dnes vnímán jako odborník,

který pomůže zvládat vzdělávací obtíže, poskytne péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, podpoří spolupráci s prostředím, ze kterého děti pocházejí, zvládne řešení šikany a jiných nežádoucích jevů ve škole. Je zde nejen pro děti a jejich rodiče, ale i pro školu a učitele, kterým metodicky pomáhá a radí, jak zvládnout více či méně standardní situace ve škole.

Aby mohl své povolání úspěšně vykonávat, neobejde se bez spolupráce s dalšími odborníky (školskými a jinými poradenskými zařízeními, orgány sociálně-právní ochrany dětí, neziskovými organizacemi a dalšími), ale ani bez znalosti právního rámce, který jeho práci upravuje a provází. Právní předpisy přitom nemusí být jenom nepřitelem, který přikazuje a hrozí sankcí, ale i pomocníkem, průvodcem a rádcem, jak v konkrétním případě postupovat a jaké nástroje zvolit.

S jistou nadsázkou řečeno, právní předpis stojí i na počátku profesní dráhy poradenského pracovníka, neboť stanovuje určité předpoklady, které musí pro výkon své odpovědné profese splňovat. Třebaže je poskytování poradenských služeb z hlediska právních předpisů svěřeno škole, v praxi nepochybně bude příslušet konkrétní osobě, kterou ředitel školy takovou činností pověří.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb., jako základní právní předpis upravující činnost výchovného poradenství, předpokládá, že ředitel školy zabezpečí poskytování poradenských služeb zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Nezapomíná však, že při řešení konkrétních situací bude samozřejmá i spolupráce s třídními učiteli, učiteli výchov, popřípadě s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Vyhláška pamatuje také na školního psychologa a školního speciálního pedagoga, byť v reálných podmínkách škol, zejména s ohledem na omezené finanční prostředky, nebude zastoupení všech zmíněných odborníků asi příliš obvyklé (popř. pouze ve školách určitého typu nebo ve velkých školách), (V. Mertin, L. Krejčová, 2013, s. 19-20).

Z hlediska kvalifikačních předpokladů jsou všichni zmínění odborníci v první řadě pedagogickými pracovníky podle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o pedagogických pracovnících“). Jde o jisté „privilegium“, neboť výchovu a vzdělávání mohou ve školách a školských zařízeních zajišťovat pouze pedagogičtí pracovníci. Zákon však na oplátku vyžaduje od těchto osob splnění určitých předpokladů, neboť prostřednictvím nich také garantuje odbornost a kvalitu výchovy a vzdělávání poskytovaného ve školách (V. Mertin, L. Krejčová, 2013, s. 22).

Dále se také zmiňují právní předpisy a metodické pokyny. Základním právním předpisem, který upravuje výchovu a vzdělávání ve školách, a tedy i poskytování s ním souvisejících poradenských služeb, je **zákon č. 561/2004 Sb.**, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „školský zákon“). Školský zákon zakotvuje právo na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského poradenského zařízení jako jedno ze základních práv nejen všech dětí, žáků a studentů, ale také jejich zákonných zástupců [§ 21 odst. 1 písm. f) a odst. 2]. Žáci a rodiče či jiní zákonní zástupci se tedy mohou obracet na školu a školské poradenské zařízení se svými žádostmi o poradenskou pomoc a je povinností školy či školského zařízení takovou pomoc poskytnout (V. Mertin, L. Krejčová, 2013, s. 22).

Předpisy školské legislativy jsou důležité i z jiného hlediska. Upravují řadu nástrojů a postupů, jež by měl pedagogický pracovník znát, aby mohl v případě konkrétního dítěte doporučit optimální řešení. V tomto směru je třeba pracovat i s prováděcími vyhláškami ke školskému zákonu, které upravují jednotlivé druhy vzdělávání (např. vyhláška č. 14/2005 Sb., vyhláška č. 48/2005 Sb., vyhláška č. 13/2005 Sb. a další). Vedle právních předpisů vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy tematicky zaměřené metodické pokyny, které upravují problémové jevy ve škole či jiné situace vyžadující metodickou podporu. Metodické pokyny nejsou právně závazné, dávají však určitý návod, jak v konkrétním případě postupovat, a sladují postupy mezi školami.

Zmínit bychom měli alespoň; Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví; č. j. 10 194/2002-14, Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení; č. j. 24 246/2008-6, Metodický pokyn k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance; č. j. 14 423/99-22, Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských poradenských zařízeních; č. j. 20 006/200751. (V. Mertin, L. Krejčová, 2013, s. 24).

Velmi důležité je jak, už jsem zmiňovala práce s komplexní analýzou životní situace dítěte, aby specialista mohl zhodnotit, co vede k problémům, které jsou výchozím stavem pro konečnou spirálu dalších navazujících problémů. Škola v daný moment musí kontaktovat rodiče, nejlepší variantou je, pokud rodiče, nebo zákonný zástupci dítěte jsou ochotni pracovat na výchovném problému svého dítěte, za předpokladu, že sami nekontaktovali a nepožádali o pomoc školu. Škola by měla mít pro tyto případy připravený specializované odborníky, pro řešení dané situace. Velmi důležitou v daný moment je spolupráce se sociálními kurátory (specializovanými pracovníky OSPODU), pokud základní škola vyčerpala veškeré dostupné

prostředky pro řešení problému, a to bez výsledku. Standardní činnost těchto specialistu je většinou:

Standardní činnosti školního psychologa

Diagnostika, depistáž:

- depistáž specifických poruch učení, diagnostika při výukových a výchovných problémech žáků,
- diagnostika a depistáž nadaných žáků,
- zjišťování sociálního klimatu ve třídách, ankety, dotazníky, screening ve škole.

Konzultační, poradenské a intervenční práce:

- péče o integrované žáky,
- individuální práce se žáky v osobních problémech, krizová intervence, konzultace se zákonnými zástupci při výukových a výchovných problémech dětí,
- prevence školního neúspěchu žáků, technika a hygiena učení, podpora spolupráce třídy a třídního učitele,
- individuální konzultace pro pedagogické pracovníky v oblasti výchovy a vzdělávání.

Metodická práce a vzdělávací činnost:

- pracovní semináře pro pedagogické pracovníky, metodická pomoc třídním učitelům, účast na pracovních poradách školy,
- koordinace poradenských služeb poskytovaných ve škole i mimo školu,
- prezentační a informační činnost, besedy a osvěta (např. pro zákonné zástupce).

Standardní činnosti školního speciálního pedagoga

Depistážní činnosti:

- vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich zařazení do speciálně pedagogické péče.

Diagnostické a intervenční činnosti (péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami):

- shromažďování údajů o žákovi, analýza získaných informací a jejich vyhodnocení,
- vytyčení hlavních problémů žáka, stanovení plánu podpory v rámci školy i mimo školu,
- realizace intervenčních činností (individuální práce se žákem, spolupráce při vytváření individuálního vzdělávacího plánu, provádění či zajištění speciálně pedagogické vzdělávací

činnosti, průběžné vyhodnocování účinnosti navržených opatření, průběžná komunikace s rodinou žáka apod.), (V. Mertin, L. Krejčová, 2013, s. 28).

Termín kompetence učitele je tedy výrazem pro obecnou připravenost učitele vyrovnat se s nároky své profesionální role a současně s tím zachovat potřebnou míru autenticity vlastní osobnosti. Jinak řečeno, učitel by měl být „lidským profesionálem“ nebo „profesionálem, který má srdce“ (J. Slavík, S. Šiňor, 1993, s. 155-164).

Tatiana Matulayová publikovala v časopise sociální práce (2/2013, s. 16), že sociální pracovník ve škole by se mal podľa názoru respondentov sústrediť najmä na posudzovanie rodinného prostredia žiakov, spoluprácu s rodinou žiakov a ďalšími odbornými inštitúciami, poskytovanie sociálneho poradenstva. Za najzávažnejšie argumenty v prospech zavedenia tejto novej pracovnej pozície v škole považujú rastúci výskyt sociálnopatologických javov v škole, rastúcu potrebu spolupráce so sociálnymi pracovníkmi oddelení sociálnoprávnej ochrany, zvyšujúci sa podiel žiakov zo sociálne znevýhodneného a kultúrne odlišného prostredia a prehlbujúcu sa sociálnu nerovnosť v triedach. Z výsledkov výskumu okrem iného vyplynulo, že samotní sociálni pracovníci v ČR pociťujú nedostatok teoretických poznatkov o školskej sociálnej práci, čím sa nelíšia od iných profesionálov v rezorte školstva.

Výchovná opatření zákon č. 359/ 1999 Sb., § 13

(1) Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může obecní úřad obce s rozšířenou působností

a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte,

c) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji, nebo

d) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie; ustanovení § 12 odst. 1 tím není dotčeno.

Neučinil-li tak obecní úřad obce s rozšířenou působností, může o těchto výchovných opatřeních za stejných podmínek rozhodnout soud.

4.4 Sledování výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy

(1) Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje dodržování práv dítěte ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, v domovech pro osoby se zdravotním postižením a v dětských domovech pro děti do 3 let věku a v obdobných ústavech (zařízeních), umožňují-li zvláštní právní předpisy, aby byly zřízeny právníckými nebo fyzickými osobami, (dále jen "ústavní zařízení"); sleduje zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, zjišťuje, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči. Obecní úřad obce s rozšířenou působností působí k tomu, aby byli v ústavním zařízení sourozenci umístěni společně.

(2) Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je povinen

a) nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova, uložena ochranná výchova nebo ochranné léčení ústavní,

b) nejméně jednou za 3 měsíce navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova,

c) navštívit dítě uvedené v § 10 a odst. 1 bezodkladně poté, kdy se o něm dozví, a dále podle potřeb dítěte, a to na základě zvláštního oprávnění vydaného obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v němž je uvedeno jméno, popřípadě jména a příjmení zaměstnance, titul, zaměstnavatel a vymezena činnost, kterou může tento zaměstnanec vykonávat.

(3) Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení, a má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede.

(4) Zjistí-li zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu, že ústavní zařízení porušilo povinnosti vyplývající z tohoto zákona nebo zvláštních právních předpisů, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a zřizovateli tohoto ústavního zařízení, popřípadě orgánu, který je zřizovateli nadřízen, a soudu, který nařídil ústavní výchovu, uložil ochrannou výchovu nebo ochranné léčení ústavní; tím není dotčena povinnost vyplývající ze zvláštního právního předpisu. (Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí)

5 Výzkumná část

5.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka

Cílem této práce je zjistit, jak vnímají sociální kurátoři spolupráci se základními školami a jaké determinanty při této práci mohou nastat v kontextu s rodiči, základní školou při řešení různých problémů u dětí a mládeže.

Základní výzkumná otázka je definována následovně: „*Jaká je spolupráce sociálních kurátorů na základních školách?*“

Tuto hlavní výzkumnou otázku jsem rozdělila na tři dílčí:

1. *Jaká je spolupráci mezi sociálními kurátory a základními školami?*
2. *O jakou nejčastější spolupráci se jedná mezi sociálním kurátorem a základní školou?*
3. *Jak taková spolupráce probíhá v rámci ohlašovací povinnosti a vzájemné mlčenlivosti SPO (kurátory), školy a jiných zařízení?*

Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam, přikládány sledovaným informacím. Snažíme se sebrat „všechna data“ a nalézt strukturu a pravidelnost, která v nich existuje. Posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních situacích (Disman, 2002, s. 285-289).

Kvalitativní výzkum se provádí pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situace jedince či skupiny jedinců. Tyto situace jsou obvykle banální nebo normální, reflektující každodennost jedinců či skupin, společností nebo organizací (Hendl, 2005, s. 51).

Pro kvalitativní výzkum je důležité mít stanovený cíl daného tématu a na základě těchto faktů stanovit výzkumné otázky.

Definici podle typů dat popisuje R. Švaříček a kol. (2007, s. 15), kdy kvalitativní výzkumníci používají zejména tyto tři typy dat: data z rozhovorů, data z pozorování a data z dokumentů. Pracují tedy se slovy a textem. Někteří autoři tento znak považují za hlavní rozlišující rys kvalitativního a kvantitativního přístupu.

V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergenční nebo pružný typ výzkumu (J. Hendl, 2016, s. 46).

5.2 Charakteristika výzkumného souboru

Pro výzkum jsem si vybrala metodu zaměřenou na prostý účelový výběr M. Miovský, (2006, s. 135–136) popisuje, jak pracujeme s užším pojetím termínu, kdy za záměrný (někdy také

účelový) výběr výzkumného vzorku označujeme takový postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Kritériem výběru je právě vybraná (určená vlastnost (či projev této vlastnosti) nebo stav (např. příslušnosti určité sociální nebo jiné skupině). Znamená to, že na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří toto kritérium splňují a současně jsou ochotni se do výzkumu zapojit.

Pro výzkum jsem si vybrala pět sociálních kurátorů, jde o pracovnice SPO s rozdílných míst působnosti, které aktivně spolupracují se základními školami. Komunikační partneři budou vedeni v anonymitě, proto je označuji jako SPO 1, SPO 2, SPO 3, SPO 4, SPO 5. Tuto škálu respondentů jsem si vybrala, proto aby výzkum byl výsledkem různých pohledů a názoru na zjištění daného cíle. Na účasti ve výzkumu komunikační partneři souhlasili.

SPO 1: má 50 let a pracuje v úřadu SPO. Komunikační partnerka má dlouholetou praxi sociálního pracovníka, sociálního kurátora pro děti a mládež. Ve své sociální činnosti se zabývá výchovnými problémy, rizikovým chováním, protiprávním jednáním mladistvých a poradentstvím pro děti i rodiče. Spolupracuje se základními školami.

SPO 2: má 38 let a pracuje na SPO, jako vedoucí pracovník, zajišťuje sociálního kurátora pro děti a mládež. Jako sociální kurátor se komunikační partnerka věnuje zanedbáváním povinné školní docházky, požívání alkoholu, či návykových látek, pácháním trestní činnosti nebo přestupkové činnosti, nevhodné chování v rodině či ve škole (šikana, záškoláctví, agresivita).

SPO 3: má 43 let a pracuje na úřadě, kde vykonává činnost sociálního kurátora pro děti a mládež a koordinaci úseku SPO. Komunikační partnerka se ve své sociální práci věnuje nezletilými s výchovnými problémy – nerespektování rodičů, záškoláctví, protiprávní jednání (přestupky či trestné činnosti), užívání návykových látek a jiné rizikové chování; poradenství dětem i rodičům, zprostředkování další odborné pomoci. Spolupracuje se základními školami, kdy se často setkává s problémovými dětmi a také řeší problémy s rodiči.

SPO 4: má 39 let, pracuje jako sociální kurátor pro děti a mládež. Kde řeší problémy dětí a mládeže, které se dopustily činu jinak trestného a mladistvých, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání, účastní se trestního nebo přestupkového řízení vedeného proti nezletilému nebo mladistvému, navštěvuje děti s nařízenou ústavní či ochranou výchovou z důvodu závažných výchovných problémů, a rovněž navštěvuje rodiče těchto dětí, podává návrhy a podněty k soudu na uložení výchovného opatření, ústavní a ochranné výchovy, spolupracuje s orgány

činnými v trestním řízení, zajišťuje součinnost při jednotlivých úkonech a zjišťuje poměry nezletilé osoby, spolupracuje se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, diagnostickými ústavy, věznicemi, probační a mediační službou, navrhuje preventivní opatření k zamezení vzniku sociálně-patologických jevů.

SPO 5: má 37 let a působí na úřadě SPO, jako sociální kurátor pro děti a mládež. Ve své činnosti vykonává sociálně-právní ochranu dětí se zaměřením na nezletilé, kteří mají výchovné problémy, páchají trestnou činnost a přestupky, nerespektují rodiče a jiné osoby odpovědné za výchovu, dopouštějí se záškoláctví, užívají alkohol a jiné drogy. Spolupracuje se základními školami.

Domnívám se, že různé pohledy komunikační partnerů (sociálních kurátorů pro děti a mládež), pracujících s dětmi a mládeží pomohou poskytnout celkový záběr, na spolupráci sociálních kurátorů se základními školami.

5.3 Techniky výzkumu

Podle otázky volíme příslušné techniky výzkumu. Určujeme, jakým způsobem budeme shromažďovat data a následně je zpracovávat. Do této kategorie také zařazujeme roli výzkumníka ve výzkumu. Především uvažujeme o sběru dat, tedy to, jakým způsobem budeme data získávat (můžeme použít metodu pozorování, rozhovorů a shromažďování dokumentů), a o analýze dat: co všechno budeme dělat se získanými daty, abychom jim porozuměli (J. Zháněl, V. Hellenbrandt, M. Sebera, 2014, s. 36).

Interview patří mezi nejobtížnější a současně nejvýhodnější metody pro získávání kvalitativních dat. Při jeho zvládnutí totiž nejde pouze o získání potřebných sociálních dovedností a citlivosti, ale také o kultivaci schopností pozorovat (jak introspektivní, tak extrospektivní pozorování) a umění obě metody vzájemně provázat a dokázat z nich pro výzkum vytěžit maximum. Z terminologického hlediska termínem interview označujeme takový rozhovor, který je moderovaný a prováděný s určitým cílem a účelem výzkumné studie (M. Miovský, 2006, s. 155-156).

Polostrukturované interview je zřejmě vůbec nejrozšířenější podobou metody interview, neboť dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview. Polo strukturované (semistrukturované) interview vyžaduje oproti nestrukturovanému náročnější technickou přípravu. Vytváříme si určité schéma, které je pro tazatele závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se budeme účastků ptát. Obvykle je možné zaměřovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme, a dle potřeby a

možností tedy toto pořadí upravujeme, abychom tím maximalizovali výtěžnost interview (M. Miovský, 2006, s. 159).

Při polostrukturovaném interview je vhodné použít následné inquiry tedy upřesnění a vysvětlení odpovědi účastníka. Znamená to, že si necháváme například vysvětlit, jak danou věc myslí. Ověříme si, že jsme ji správně pochopili a interpretovali, klademe různé doplňující otázky a téma rozpracováváme do hloubky, do jaké je to užitečné vzhledem k cílům a definovaným výzkumným otázkám. Pokračujeme často, dokud účastník dává smysluplné a pro výzkum relevantní odpovědi nebo dokud nevyčerpáme časový limit pro dané interview (M. Miovský, 2006, s. 160).

Zvláštní pozornost je nutné věnovat začátku a konci rozhovoru. Na začátku dotazování je nutné prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Také zakončení rozhovoru je jeho důležité informace. Kvalitativní rozhovor není pouze sběrem dat, může mít i intervenční charakter. Proto má tazatel nabídnout dotazovanému možnost dodatečného kontaktu (J. Hendl, 2016, s. 171).

5.4 Zpracování dat a jejich analýza

Rozhovor byl zaznamenán, jako audio nahrávka na mobil telefon, který byl posléze přepsán, a byla provedena redukce prvního řádu.

Mezi velmi rozšířené úpravy plné transkripce záznamů interview či ohniskových skupin patří tzv. redukce prvního řádu. Cílem této operace je učinit přepis plynulejším a usnadnit analytickou práci s ním. Redukcí prvního řádu rozumíme proces transformace plné (doslovné) transkripce záznamu interview nebo ohniskových skupin do plynulejší podoby, vhodnější pro další analytickou práci (Mioviský, 2006, s. 209-210).

Pro zpracování dat a jejich analýzy jsem použila audio záznam pro nahrávání při rozhovoru. Komunikační partneři byli seznámeni s tématem a souhlasili s touto formou rozhovoru. Poté jsem text přepsala a pracovala s textem dle analýzy a otevřeného kódování na základě kontextu při rozhovoru.

Kódování přiřazování klíčových slov či symbolů k částem textu tak, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s těmito částmi a bylo možné prostřednictvím kódů kdykoli snadno pracovat s většími významovými celky. Proces kódování je de facto procesem identifikace a systematického označování významových celků dle vytvořených kritérií (M. Mioviský, 2006, s. 220).

Procesem otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a pečlivě prostudovány, porovnáváním jsou zjištěny podobnosti a rozdíly. Následně jsou údaje konceptualizovány a kategorizovány (Strauss, Corbinová, 1999, str. 42-43).

Pokrok v technologiích záznamu v posledních několika desetiletích oblast fixace kvalitativních dat samozřejmě výrazně ovlivnil. Máme široké spektrum možností, jak kvalitativní data fixovat (zaznamenat) a jak získaný záznam uchovat pro další práci. Možnosti záznamu dat však musíme velmi pečlivě zvážit ještě před samotným zahájením studie, při přípravě plánu, neboť pokud zvolíme chybný postup, získáme například nekvalitní nebo nedostatečně bohatá data neumožňující aplikaci plánovaných metod analýzy atd. (M. Miovský, 2006, s. 197).

5.5 Sběr dat

Vybrala jsem pro sběr potřebných dat metodu moderovaného rozhovoru. Pro tento typ metody platí, že jsou dané základní otázky, dle tématu, ale jejich pořadí nebo volba slov může být pozměněna. V tomto případě lze použít i doplňující otázky, pro vysvětlení. Polostrukturované rozhovory jsou volnější než strukturované, ale o to systematictější.

Data, která budeme zpracovávat, jsou obvykle ve formě textu. Jde o přepisy rozhovorů, záznamy z pozorování, dokumenty apod., (Hendl, 2005, s. 46).

Vedení kvalitativního rozhovoru je uměním i vědou zároveň. Výzkumník se má snažit o to, aby jeho otázky byly pro dotazovaného srozumitelné a jasné. Při správně vedeném rozhovoru cítí obě strany, že jde o dvoustrannou rovnocennou komunikaci (Hendl, 2005, s. 164).

Komunikační partneři byli, nejprve telefonicky kontaktováni a požádáni o individuální schůzku, na které jim byl vysvětlen cíl absolventské práce a průběh spolupráce mezi komunikačními partnery a autorem absolventské práce. Před samotným výzkumem byli komunikační partneři seznámeni se základním požadavkem, tedy proč se tento výzkum provádí, kdo ho provádí, kde základním prvkem byla anonymita vše zúčastněných komunikačních partnerů.

Dále vše účastněným bylo vysvětleno, za jakým účelem, je tento výzkum a jeho možný celkový přínos. Komunikační partneři souhlasili z účasti na výzkumu, jako dalším krokem bylo důležité seznámit komunikační partnery s metodou výzkumu, kdy jim bylo oznámeno, že výzkum je založený na rozhovorech a zaznamenání rozhovorů na nahrávací zařízení. Komunikační partneři byli seznámeni z důvěrnosti nahrávky a dohodli jsme se, že po zpracování dat, dle výzkumu bude nahrávka smazána.

Rozhovory byly realizované individuálně v prostředí kanceláře daných komunikačních partnerů, nebo v kavárně, dle dohody a časového horizontů všech zúčastněných. Protože každá profese všech zúčastněných komunikačních partnerů je časově náročná, brala jsem v potaz časovou náročnost, proto se hovory rozdělovaly do různých fází, dle časových horizontů. Snažila jsem se navodit atmosféru, kdy mohou komunikační partneři zcela beze strachu prezentovat své názory a zkušenosti, proto aby došlo k co nejvěrohodnějším poznatkům z jejich vzájemné spolupráce. Vzhledem k tomu, že pracuji se stejnou cílovou skupinou, ale v neziskovém sektoru, jsem pro ně byla věrohodným partnerem pro vzájemnou komunikaci. Na závěr jsem vždy poděkovala za spolupráci a za jejich přínos na výzkumu. Sběr a analýza dat probíhaly od 1. 2. 2018 do 15. 10. 2018.

6 Prezentace výsledků

6.1 Spolupráce mezi sociálními kurátory a základními školami

Kapitola bude prezentovat výsledky spolupráce komunikačních partnerů (sociálních kurátorů) se základními školami a faktory, které mohou ovlivnit spolupráci mezi sociálními kurátory a základními školami.

SPO 1: „Spolupráce je většinou na základě, toho že dojde ke kontaktu ze strany sociálních kurátorů pro děti a mládež pro získání doplňujících informací k řešenému problému. Nebo základní škola kontaktuje sociálního kurátora, protože si neví rady, nebo si myslí, že jejich kompetence tak daleko nesahá. Ve spolupráci se základní školou, nevnímám žádný problém. Jedná se o běžnou spolupráci, která je už v dnešní době nutností, pokud vezmeme v potaz zvyšující se problémy na základních školách. Tyto problémy jsou v narůstající šikaně, záškoláctví a výchovných problémech. Mezi faktory, které ovlivňují spolupráci je vzájemná informovanost ohledně možností, jakoby každého účastníka. Aby věděli, co mohu já (jako sociální kurátor ve své sociální práci), kam až můžu a co je mým předmětem činnosti a tak jsme předcházeli nereálným očekáváním ze strany základní školy.“

SPO 2: „V dnešní době je spolupráce sociálních kurátorů se základní školou, zcela běžná záležitost, která je většinou bezproblémová. Jde o výpomoc při řešení problému a doplnění si informací ohledně jednotlivých sociálních případů, týkající se děti a mládeže, (rodičů). Spolupráce je většinou na základě šikany, záškoláctví, poradenství. Faktory ovlivňující spolupráci je v očekávání základní školy, kdy očekávání není v souladu s tím, co může ze své činnosti sociální kurátor poskytnout (vzájemná informovanost). Dále osobní znalost aktéru, vyjasnění si kdo, co jak může a nemůže, vzájemná důvěra a respekt.“

SPO 3: „Spolupráce mezi sociálním kurátorem pro děti a mládež a základní školou je podmíněná potřebností při řešení sociálního problému (záškoláctví, šikana). Slouží k pomoci dítěti nebo mladistvému k zmapování jeho situace a vyřešení problému, pokud škola využila veškeré dostupné metody pro vyřešení situace a nedošla ke zdárnému výsledku, nebo pokud sociální kurátor potřebuje informace od základní školy ke své další činnosti. Mezi faktory ovlivňující spolupráci, můžeme řadit nedůvěru mezi sociálními kurátory a základní školou, nedostatečný respekt, vzdělávání se v oboru a profesionální přístup ze strany pracovníků základní školy. Míra nasazení základní školy.“

SPO 4: „Sociální kurátor pro děti a mládež spolupracuje se základní školou dle potřeby. Sociální kurátor využívá spolupráci se základní školou v případě doplnění informací, nebo když základní škola spolupráci vyžaduje sama v momentě, kdy škola vyčerpala veškeré dostupné prostředky pro řešení daného problému, jako jsou záškoláctví, šikana a výchovné problémy. Mezi faktory ovlivňující spolupráci je špatná informovanost základní školy o naší kompetenci, ale také o své vlastní. Mnohdy si myslí škola, že k různým činnostem nemá kompetentnost a nutně k tomu potřebuje sociálního kurátora, ale není tomu tak vždy, někdy jde jen o pohodlnost, nebo o neznalost své odbornosti. Každá spolupráce mezi sociálním kurátorem pro děti a mládež a základní školou je o vymezení si postupu, zpětné vazby a očekávání.“

SPO 5: „Spolupráce mezi základní školou a sociálními kurátory je v této době nutností a ku prospěchu, jak základním školám tak nám sociálním kurátorů (jedná se o zanedbávání školní docházky, šikany, výchovné problémy a záškoláctví). Spolupráce je založená na vzájemném pře informovanosti o dané situaci dítěte a jeho rodinného zázemí, které je potřebné pro další práci všech zúčastněných. Faktorem, který ovlivňuje spolupráci mezi sociálními kurátory a základní školou je nedostatečné očekávání základní školy. Základní škola si myslí, že sociální kurátor dokáže vyřešit, každou situaci a často se škola chce zbavit svého problému a přehodit ho na někoho jiného. Jde také o nedostatečný respekt školy k těmto pracovníkům.“

Z daných odpovědí vyplývá, že sociální kurátoři se shodují ve formě spolupráce, která je založena především na vzájemné pomoci. Kdy **základní škola využila veškeré dostupné nástroje pro vyřešení daného problému. Přesto nedošlo k zlepšení sociálního problému u dítěte nebo mladistvého, nebo, kdy sociální kurátor vyzve školu ke spolupráci na základě doplnění informací. Spolupráce je většinou na základě šikany, výchovných problému a záškoláctví.** Dále sociální kurátoři spolupráci popisují, jako běžnou a v dnešní době potřebnou spolupráci, kde však jsou ovlivňující **faktory jejich vzájemné spolupráce. Mezi tyto faktory řadí nereálné očekávání základní školy, od sociálních kurátorů při jejich sociální činnosti. Jako další faktory uvádějí nedostatečná informovanost, nedostačená odbornost, ale také nedostatečný respekt.**

Kapitola 4.2 Spolupráce sociálního kurátora s orgány sociálně-právní ochrany dětí a školskými zařízeními popisuje vzájemnou spolupráci mezi sociálním kurátorem a základní školou na základě výchovných problému, šikany a záškoláctví. Také popisuje zajištění informací sociálním kurátorem pro kompletnost řešení nepříznivé sociální situace.

Dílčí otázkou je tedy: **Jak hodnotíte tuto spolupráci?** Ve smyslu samotné spolupráce, ale také jejich překážky, těžkosti.

SPO 1: „Pokud spolupráce je na bázi důvěry a vzájemného respektu, můžeme hovořit o spolupráci, která je dobrým výsledkem pro obě strany, poté jde o spolupráci „značka ideál“, což není tak časté. Jde o individuální případ, kdy aktéři mohou být různě ladění, nebo krizovou situaci, náročnost případu. Každý případ je jiný a tak i spolupráce je pokaždé jiná.“

SPO 2: „Spolupráce je vždy o vzájemné informovanosti případu a všech aktérů, pokud v této fázi je to nastavené správně, tak i samotná spolupráce je pružnější a efektivnější. Záleží na individuálním případě a respektu obou zúčastněných stran.“

SPO 3: „Mnohdy je spolupráce bez otevřeného přístupu ze strany základní školy, poté je spolupráce pro obě strany těžší a komplikovanější. Chápu i jejich pohnutky, ale neotevřený přístup a nerespektující prostředí neprodukuje dobrou atmosféru pro vzájemnou spolupráci.“

SPO 4: „Spolupráce je někdy komplikovanější, pokud základní škola považuje poskytnutí informací o žákovi na základě, jeho samotné ztrátě. Tedy někdy je škola otrokem systému finanční podpory žáka, tudíž se bojí přijít o každého žáka, kvůli financím. Jde tedy o strach o žáka a strach o přežití. Spolupráce se základní školou je poté limitována otevřeným přístupem k jednotlivým problémům ve vzájemné spolupráci.“

SPO 5: „Spolupráce není tak špatná, do té doby, než by šlo o otevřený přístup při řešení problému, postavit se problémům beze strachu z toho co na to řeknou rodiče, jak zareagují. Spolupráci je také obtížná, pokud se škola obává o svoji pověst, jak je tedy vnímána svým okolím.“

Komunikační partneři hodnotí spolupráci tak, že **spolupráce je limitována respektem, vzájemnou informovaností a důvěrou. Spolupráce je hodnocena na základě individuálního případu a jeho náročnosti.** Dále komunikační partneři **poukazují na absenci otevřeného přístupu základní školy k řešení sociálních problémů, protože se základní škola obává ze ztráty podpory financí od systému, na základě ztráty žáků. Reakci rodičů na řešení daného problému a nakonec pověsti základní školy, což nepřispívá k dobré spolupráci mezi sociálními kurátory a základní školou, ale ani k dobrému řešení samotné situace žáků.**

Dílčí otázkou je tedy: **Jaké jsou možnosti zkvalitnění spolupráce mezi sociálním kurátorem a základními školami?**

SPO 1: „*Ke zkvalitnění spolupráce by došlo, kdyby základní škola více respektovala činnosti sociálního kurátora a nebrala sociální činnost tohoto kurátora, jako svůj nástroj při řešení problému, který je jí nevhod.*“

SPO 2: „*Možnosti jsou vždy otevřené na obou stranách, jde o větší poradenství pro základní školy ohledně činnosti sociálního kurátora a vzájemný respekt a důvěra při řešení problémů. Odbornost na obou stranách.*“

SPO 3: „*Otevřený přístup k řešení krizových situací ze strany základních škol a použití své kompetentnosti bez toho, aby se vymlouvali, že nemají dostatečnou kompetentnost. Zvýšení odbornosti základní školy a vzájemná informovanost.*“

SPO 4: „*Kvalitní spolupráce je vždy založena na respektu a důvěře, tak to je asi tak nejkratší cesta ke zkvalitnění spolupráce mezi sociálními kurátory a základní školou. Důležitá je taky otevřenost a nebát se řešit i neoblíbené situace. Ale také vzájemné poradenství.*“

SPO 5: „*Ke zkvalitnění spolupráce by došlo, kdyby se tyto instituce dokázali více setkávat a vzájemně se informovat o svých činnostech a řešení různých problémů. Ukázat, že nejsme nepřítel, tak jak nás prezentují media, ale naopak ukázat, že nám všem jde o jeden cíl.*“

Dle komunikačních partnerů by došlo ke zkvalitnění spolupráce mezi sociálními kurátory a základními školami, **tehdy pokud by šlo a spolupráci založenou na respektu, důvěře a vzájemné informovanosti.** Ke zkvalitnění spolupráce může také **napomoci zvýšení odbornosti základní škol a otevřený přístup k řešení krizových situací, ale také vzájemné poradenství a častější komunikace mezi oběma institucemi.**

Ve shrnutí této kapitoly, jsou výstupy otázek, které se zaměřovali na spolupráci sociálních kurátorů se základními školami. Tedy jaká je spolupráce mezi sociálními kurátory a základními školami? Je především založena na potřebě získání informací při řešení individuálních problémů dětí a mládeže. Spolupráce může být založena na potřebě základní školy, kdy škola využila veškeré dostupné prostředky a nástroje pro vyřešení problému, ale bezvýsledně. V tento moment dochází ke spolupráci se sociálními kurátory, nebo naopak sociální kurátoři nedisponují se všemi informacemi a tak, požádají o doplnění informací základní školu. Každá spolupráce má také své ovlivňující faktory, které jsou také popsány v kapitole, jako nedostatečná otevřenost základní školy při řešení problému, nedůvěra mezi

institucemi, neinformovanost o činnostech sociálních kurátorů. Dále také hodnocení a možné zkvalitnění spolupráce mezi oběma institucemi.

6.2 Nejčastější spolupráce mezi sociálním kurátorem a základními školami

Tato kapitola bude výstupem nejčastějších forem spolupráce a nejčastějších sociálních případů realizovanými mezi sociálními kurátory a základními školami.

SPO 1: „Většinou se jedná, už i o trestnou činnost, kdy už si začnou stěžovat i jiní rodiče na žáka a škola je tlačena k radikálnímu řešení, nebo vysoká absence ve škole. Jde o závažné problémy, často i kurátoři mají problém tyto situace vyřešit i z dlouhodobého hlediska. Nebo se jedná o zákonnou ohlašovací povinnost. Někdy přiznávám, že jsme tak unaveni, že cesta nevede ani přes rodiče a ani přes jiná zařízení, že změna trvalého pobytu je dočasné řešení. Ovšem někdy je řešení velmi snadné, ale opět atakuji na včasné ohlášení problémového žáka, protože prevence je někdy to nejlepší řešení, jak u dětí a mladistvých tak u jejich rodičů.“

SPO 1: „Většinou jde o výchovné problémy s dětmi a mladistvými, krádeže, šikana, agresivní chování, vysoká absence atd. Jsou to tedy činy, při kterých sociální kurátor musí jednat se státní zastupitelství, soud pro mládež, přestupkové orgány, diagnostické ústavy, věznice, střediska výchovné péče, různé typy zařízení pro výkon ústavní výchovy. Především se jedná o případy dětí ohrožený rizikovým chováním.“

SPO 3: „Mezi nejčastější spolupráci mezi sociálními kurátory a základní školou je primárně špatná komunikace mezi školou a rodiči. Dále jsou to situace s absencemi, kdy škola vychází z metodických pokynů. Další faktor je šikana, jedná se o děti a mládež, spadající do kategorie ohrožených dětí na základních školách.“

SPO 4: „Dnes už jde o nejčastější spolupráci, kdy si základní škola si všimne, že je tam více rizik a žádají společnou schůzku k prodiskutování více výchovných problémů u jednoho žáka, nebo skupiny. Dále školní neúspěšnost, neplní povinnosti ve škole, nemá pomůcky do školy, neomluvená absence, někdy šikana.“

SPO 5: „Nejčastějšími podněty je záškoláctví, různé výchovné problémy, někdy šikana, rodičovské zanedbání, neplní povinnosti ve škole, trestní činnost ve spolupráci s policií a ZŠ.“

Odpovědi se shodovali, že nejčastější příčinou ke spolupráci je **absence ve škole (záškoláctví), neplnění povinnosti ve škole, různé výchovné problémy, krádeže, šikana.**

Veškerá tato spolupráce je na základě krizového chování ohrožených dětí na základní škole. V kapitole 1 a 2 je popsáno, kdo je ohroženým dítětem a jaké rizikové chování provádí děti a mládež na školách. Kde taktéž je popsána šikana na základních školách a záškoláctví.

Dílčí otázkou je tedy: **Dochází mezi ZŠ a kurátorem ke zpětné vazbě ohledně řešení problémů v dané situaci?**

SPO 1: „*Ano, do jisté míry. Při spolupráci, kdy se jedná o zajišťování informací o životní situaci dítěte za pomoci základní školy, jde o vzájemnou zpětnou vazbu. Dále také při různých sociálních činnostech, jako je případová konference.*

SPO 2: „*Sociální činnost ve spolupráci se základními školami zahrnuje i strukturované vyhodnocování situace dítěte a rodiny za pomoci základní školy. Samozřejmě, že jednotlivé individuální plány s jednotlivými klienty, nelze podávat, jako zpětnou vazbu. Můžeme však podat základní informace.*“

SPO 3: „*Některé informace, můžeme podat s ohledem na řešení dané situace, ale to se většinou škola dozví od dětí sama, nebo se to dozví od rodičů. Postup při řešení jsou individuální činnosti mezi dítětem, rodičem a sociálním pracovníkem, informace v tomto ohledu nepodáváme*“

SPO 4: „*Do určité doby, stejně škola a sociální kurátor spolupracují spolu při řešení a co se děje mimo školu a individuálně s dítětem nebo mladistvým podléhá úřadu SPO. Není povinen podávat informace.*“

SPO 5: „*To co podléhá vzájemné spolupráci samozřejmě ano. Ostatní informace nepodáváme, ale škola se je dozví od dětí a rodičů.*“

Komunikační partneři se **shodují na výměně informací**, vedoucí k řešení problému v návazné spolupráci mezi základní školou a sociálními kurátory **a to na základě své pracovní náplně, do míry, která jim dovoluje poskytovat informace**. Přestože sociální kurátoři neposkytnou veškeré informace základní škole. **Základní škola tyto informace získá od samotných dětí nebo rodičů.**

Pracovní pozici a samotnou náplň sociálního kurátora zahrnuje kapitola **3. SPO dětí a mládeže v ČR: sociální pracovník OSPOD, sociální kurátor** i veškeré nástroje a postupy sociálního kurátora při řešení sociálních problému na základních školách.

Dílčí otázkou je tedy: **Jak hodnotíte spolupráci za svou dobu (ve svém období) výkonu?**

SPO 1: „V celku je dobrá a hlavně postupem času se mění k lepšímu.“

SPO 2: „Spolupráce je vždy o dvou a více stranách, tak je těžko hodnotit s jednoho úhlu pohledu. Pověst sociální kurátora je a bude „strašákem“ nic méně ve své pozici sociálního kurátora, mohu potvrdit, že většinou je na velmi dobré úrovni a hlavně pomáhá dětem.“

SPO 3: „Zatím jsem spokojená, spolupráce má svá úskalí. Ale vždy se najde člověk na základní škole, s kterým lze spolupracovat (ředitel, pedagog).“

SPO 4: „Někdy mám pocit, že je velmi komplikovaná, někdy je zas velmi jednoduchá, těžko hodnotit, to je pokaždé jiné případ od případu. Více papírování, omezuje samotnou spolupráci.“

SPO 5: „Spolupráce je o více aktéru, proto i její hodnocení podléhá více aktérům. Spolupráce je tak dobrá, jaké přičinění všech zúčastněných a já jsem měla většinou štěstí na aktéry, kteří měli stejný cíl při řešení jednotlivých problémů.“

Komunikační partneři se shodují na různosti spokojenosti, dle aktérů a řešení sociálního problému.

6.3 Vzájemná spolupráce v rámci ohlašovací povinnosti a mlčenlivosti

V rámci spolupráce mezi sociálním kurátorem a základní školou probíhá ohlašovací povinnost a mlčenlivost. Otázkou je teda zda základní školy dodržují ohlašovací povinnosti a zda nějak výrazně ovlivňuje mlčenlivost spolupráci mezi sociálními kurátory a základními školami.

SPO 1: „Z mé dlouholeté praxe mohu pozitivně posuzovat naši spolupráci v dnešní době je daleko lepší, školy už začínají chápat, že jde o společnou práci při pomoci klientům. Většinou se snaží pomáhat, a i více komunikovat s rodiči ve prospěch SPO. V ohlašovací povinnosti jsou svědomití a vědomi jejího dodržování. Mlčenlivost je vždy kámen úrazů, snažíme se školu informovat o základních údajích a krocích, ale mnohdy je to pro ně nedostačující, ale i ony jsou takto limitovány. Myslím si, že jsou situace, kde ani zákon neuvádí, nespecifikuje hranice mlčenlivosti. Také sociální pracovníci SPO se musí shodnout na stejném pohledu na danou situaci a řešení, někdy je to složité“.

SPO 2: „Z mého pohledu došlo při podávání informací a spolupráce ze strany škol ke zlepšení. Většinou obsahují potřebné informace, jak v rozsahu, tak v kvalitě, obava z jednání rodičů v případě negativní zprávy nebyla zaznamenána.“

SPO 3: „Školy plní své povinnosti, pokud se týká neomluvené absence, tuto hlásí dle počtu hodin buď jako přestupek na příslušný úřad nebo podávají oznámení na policii ČR (při větším počtu hodin). Plní svou ohlašovací povinnosti školy se aktivně účastní případových konferencí, jejich role bývá u dětí v péči kurátora významná. Nezaznamenala jsem, že by mlčenlivost nějak ovlivňovala spolupráci mezi námi.“

SPO 4: „Školy nemají problém dodržovat ohlašovací povinnost je to především i v jejich zájmu. Mlčenlivost u základních škol není takovým problémem, jako v neziskovém sektoru.“

SPO 5: „Zákonem daná ohlašovací povinnost je striktně daná a základní školy ji dodržují. Jak, zákon tak metodické pokyny. Mlčenlivost není faktor, který by ovlivňoval naši spolupráci, její hranice je nedostatečně vymezená, tudíž si myslím, že je větším strašákem než by si zasloužila.“

Výsledkem této otázky je, že **ohlašovací povinnost** je jasná ze **zákona nikomu nečiní problém. Hranice mlčenlivosti je nedostatečně vymezená v zákoně v určitých situacích. Přesto není ovlivňujícím faktorem ve spolupráci mezi základní školou a sociálními kurátory.**

Dílejší otázkou je tedy: **Jaké nejčastější etické konflikty řeší sociální kurátor ve své práci?**

SPO 1: „Etické konflikty, byly a budou vždy. Přesto že sociální kurátor dodržuje zákon a metodické pokyny, vždy bude bojovat s pocitem, zda odvedl dobrou práci a zda nemohl daný problém vyřešit jinak. Samozřejmě je nejlepším výsledkem etického konfliktu, pokud pracovník vidí posun ve své práci, přes všechny pochybnosti.“

SPO 2: „Nejčastějšími etickými konflikty je dobrání dítěte, nebo naopak neodebrání dítěte s rodiny. Poznat kdy je to řešením a kdy naopak není. Avšak lepe je více, než méně.“

SPO 3: „To je dost individuální tam, kde vidí jeden sociální kurátor etický problém, tam druhý naopak nemusí. Jde vždy o individuální přístup. Asi odebrání dítěte z rodinného prostředí, otázkou je, nakolik mu bylo rodinným prostředím.“

SPO 4: „Etické konflikty patřili k naší profesi a vždy je nějaké „ale“, nejčastějším etickým konfliktem je odebrání dítěte, ale i to je případ od případu. Je však spíše dobré konat, než nekonat“

SPO 5: „Vědět kdy je situace zralá pro které řešení, to však ukáže čas a zkušenost.“

Etické konflikty jsou pro sociální kurátory, **dilematem se kterým se každý setkal. Jedná se o individuální vnímání řešení problémů. Nejvíce se shodovali komunikační partneři na etickém konfliktu, při rozhodování zda odebrat dítě nebo neodebrat. Co je hlavním smyslem v sociální činnosti ochrana, podpora, nebo kontrola rodiny?**

Etické konflikty popisuje kapitola **3.4 Etický konflikt v sociální práci**, kde T. Pemová, R. Ptáček, (2012, s. 33) popisují vystavení základnímu etickému i profesnímu dilematu, a to, zda je hlavním smyslem jejich práce podpora a ochrana rodiny (dítěte) nebo sociální kontrola.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo, zjištění jaká je spolupráce sociálního kurátora se základními školami. V teoretické části jsem se věnovala pojmu ohrožené dítě a mládež. Abychom mohly označit dítě ohroženým, musíme také označit jeho nepříznivou situaci a její následky, které jsou popsány v první kapitole. Další část je věnována práci s ohroženými dětmi a mládeží pomocí nástrojů politiky a sociálního systému. V druhé kapitole je práce věnovaná samotnému ohrožení u dítěte ve škole a jejím faktorům. Třetí kapitola je vymezení pracovní pozice sociálního kurátora pro děti a mládež, ale také jeho náplň práce. Nástroje a postupy sociálního kurátora pro děti a mládež. Poslední kapitola v teoretické části je zaměřena na samotnou spolupráci sociálních kurátorů pro děti a mládež se základními školami a jinými subjekty. V empirické části jsem se věnovala metodologií výzkumu, sběru a analýze dat. Ve výzkumu jsem se věnovala různým kapitolám, ve kterých se snažím s pomocí respondentů o zodpovězení a pochopení jednotlivých otázek.

Výzkumná část opakuje hlavní cíl, který je spolupráce sociálních kurátorů se základními školami a nastavení dílčích cílů, které jsou: 1. Jaká je spolupráci mezi sociálními kurátory a základními školami? 2. O jakou nejčastější spolupráci se jedná mezi sociálním kurátorem a základní školou? 3. Jak taková spolupráce probíhá v rámci ohlašovací povinnosti a vzájemné mlčenlivosti SPO (kurátory), školy a jiných zařízení? Dále seznámení se s komunikačními partnery.

Kapitola **6.1 Spolupráce mezi sociálními kurátory a základními školami** je výstupem, ze kterého vyplývá, že komunikační partneři vnímají spolupráci jako vzájemnou pomoc, kdy základní škola využije veškeré dostupné nástroje pro vyřešení daného problému. Přesto nedojde k zlepšení sociálního problému u dítěte nebo mladistvého, nebo, kdy sociální kurátor vyzve školu ke spolupráci na základě doplnění informací. Spolupráce je většinou na základě šikany, výchovných problému a záškoláctví. Dále sociální kurátoři spolupráci popisují, jako běžnou a v dnešní době potřebnou spolupráci, kde však jsou ovlivňující faktory jejich vzájemné spolupráce. Mezi tyto faktory řadí nereálné očekávání základní školy, od sociálních kurátorů při jejich sociální činnosti. Jako další faktory uvádějí nedostatečná informovanost, nedostatečná odbornost, ale také nedostatečný respekt.

Komunikační partneři hodnotí spolupráci, tak že je limitována respektem, vzájemnou informovaností a důvěrou. Spolupráci však, by museli hodnotit od individuálního případu a jeho náročnosti. Dále komunikační partneři poukazují na absenci otevřeného přístupu základní školy k řešení sociálních problému, protože se základní škola obává ze ztráty

podpory financí od systému, na základě ztráty žáků. Reakci rodičů na práci mezi sociálními kurátory a základní školou, ale ani k dobrému řešení samotné situace žáků.

Další dílčí otázkou je, jaké jsou možnosti zkvalitnění spolupráce mezi sociálním. Zkvalitnění by ocenili ve vzájemné informovanosti o svých činnostech a řešení různých problémů. Dále popisují jako další nástroje ke zkvalitnění, respekt, důvěru, zvýšení odbornosti, otevřený přístup základních škol.

Kapitola 6.2 Nejčastější spolupráce mezi sociálním kurátorem a základními školami jedná se především o zanedbání a neplnění povinnosti ve škole. Odpovědi se shodovali, že nejčastější příčinou ke spolupráci je absence ve škole (záškoláctví), neplnění povinnosti ve škole, různé výchovné problémy, krádeže, šikana.

Dílčí otázkou je, zda dochází mezi ZŠ a kurátorem ke zpětné vazbě ohledně řešení problémů v dané situaci. Komunikační partneři se shodují na výměně informací, vedoucí k řešení problému v návazné spolupráci mezi základní školou a sociálními kurátory a to na základě své pracovní náplně, do míry, která jim dovoluje poskytovat informace. Přestože sociální kurátoři neposkytnou veškeré informace základní škole. Základní škola tyto informace získá od samotných dětí nebo rodičů.

Dílčí otázkou je, jak hodnotí spolupráci za svou dobu (ve svém období) výkonu. Komunikační partneři se shodují na různosti spokojenosti, dle aktérů a řešení sociálního problému.

Kapitola 6.3 Vzájemná spolupráce v rámci ohlašovací povinnosti a mlčenlivosti. Komunikační partneři se shodují, že mlčenlivost je nedostatečně vymezená, tudíž si myslím, že je větším strašákem než by si zasloužila. Výstupem je, že ohlašovací povinnost je jasná ze zákona a nikomu nečiní problém. Ani jeden z faktorů není ovlivňující při spolupráci se základními školami.

Dílčí otázkou je, jaké nejčastější etické konflikty řeší sociální kurátor ve své práci. Komunikační partneři se shodují, že s etickými konflikty se za svou dobu působnosti setkal každý. Mezi nejtěžší etický konflikt řadili rozhodování mezi odebráním a ponecháním dítěte v rodině. Kladli si otázku, kde je hlavní smysl v sociální činnosti: „Ochrana, podpora, nebo kontrola rodiny?“

Toto téma je málo probádané, literatura velmi nespécifikuje spolupráci mezi těmito institucemi, jen velmi obecně. Přestože je obecně známo, že sociální kurátoři pracují s dětmi a mládeží ve školách, je to neustále neprobádané místo působnosti sociální činnosti. Proto by bylo dobré, aby se této sociální činnosti mezi sociálními kurátory a základními školami věnovalo více zájmu. Závěrem mohu jen poděkovat za vstřícnost a upřímnost všech zúčastněných komunikačních partnerů.

Bibliografie

BAGINOVÁ T. BĚLOUŠKOVÁ D. 2014, *Prevenция kriminality*, Metodogicko – pedagogické centrum v Bratislava, ISBN 978-80-8052-998-7

BAUM Detlef 2012, *From theory to practice, from practice to theory*, Ústav sociální práce, univerzita Hradec Králové, Vyd. Gaudeamus, ISBN 978-80-7435-138-19

ČECH T. 2005, *Nežádoucí sociálně patologické projevy školních dětí*, Pedagogická fakulta Masarykové univerzity

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Dotisk 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7

DUNOVSKÝ J., DYTRYCH Z., MATĚJČEK Z. a kol., 1995, *Týrané, zneužívané a zanedbané dítě*, Dostupné z: https://is.jabok.cz/el/JA10/leto2014/S2042/um/1041561/Tyrane_-zneužívane-a-zanedbavane-dite---Dunovsky.pdf

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

Habrová M., 2015, *Definice sociálního znevýhodnění*, Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/socialni-znevychodneni/1-vymezeni-terminu-socialni-znevychodneni/1-1-definice-socialniho-znevychodneni/>

HAVEL, HOLÁSEK, 2014, *Analýza současné právní úpravy ochrany prav dětí a systému péče o děti*, Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/HolasekHavel_Analyza-soucasne-pravni-upravy-ochrany-prav-deti-a-systemu-pece-o-ohrozene-deti-v-CR.pdf

MATOUŠEK a kol. 2013, *Encyklopedie sociální práce*, Portál – Praha, ISBN 978-80-262-0366-7

MATOUŠEK O., PAZLAROVÁ H. 2010, *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*, Praha Portál, ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK O. 2010, *Sociální práce v praxi*, Praha-Portál, ISBN 978-80-7367-739-8

Marksová M., 2015, *Transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny*. Časopis sociální práce. Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/sp1_suplement_2015_web-150630103628.pdf

MATULAYOVÁ T. 2013, Sociální práce časopis, Dostupné z: http://www.socialniprace.cz/soubory/cas_vol13_iss2-150407093458.pdf

MERTIN V., KREJČOVÁ L. a kol. 2013, *Výchovné poradenství*, Praha Wolters Kluwer, ISBN 978-80-7478-356-2

MPSV, *Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež*. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka_pro_kuratoty_pro_deti_a_mladez.pdf

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MIOVSKÝ M. 2010, *Primární prevence rizikového chování ve školství*, Univerzita Karlova Praha, ISBN 978-80-87258-89-7

NEDĚLNÍKOVÁ D. 2008, *Metodická příručka, pro výkon terénní sociální práce*, Ostravská univerzita v Ostravě

PEMOVÁ T., PTÁČEK R. 2012, *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*, Praha Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-4317-2

POLÁK A., SJEHAL J. 2010, *Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence*, Ostravská univerzita v Ostravě, Fakulta sociálních studií, Centrum pro podporu projektů, ISBN 978-80-7368-628-4

Právo na dětství. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/aktuality/vyhodnocovani-a-ipod-zakladni-nastroje-socialni-prace-s-ohrozenymi-detmi-a-rodinami.html>

SLAVÍK J., SIŇOR S., 1993, *Pedagogika – časopis pro vědy o vzdělávání a výchově* 2/1993. Dostupné z: <http://pages.pdf.cuni.cz/pedagogika/?s=Kompetence+u%C4%8Ditele+&lang=cs>

Sociální práce, 2008, *Děti a mládež s rizikem v chování jako cílová skupina v sociální práci*,
Dostupné z: <https://socialni-prace.webnode.cz/zaskolactvi/>

ŠPECIÁNOVÁ Š. 2007, *Sociálně právní ochrana dětí*, Praha Vzdělávací institut ochrany dětí,
ISBN 978-80-86991-27-6

ŠTERN P., OŘEDNIČKOVÁ L. DOUBRAVOVÁ, 2010, *Probace a mediace*, Portal-Praha,
ISBN 978-80-7367-757-2

TOMEŠ I. 2011, *Obory sociální politiky*, Praha Portál, ISBN 978-80-7367-868-5

WEISS G. L., STRAND K. J., 2005, *Esperiencing social research a reader*, printed in the
USA – Person education, ISBN 0-205-40448-0

Zákon č. 359/1999 Sb., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*, Dostupné z:
https://www.mpsv.cz/files/clanky/7263/Zakon_o_socialne-pravni_ochrane_deti.pdf

Přílohy

Příloha č. 1. – tazatelské otázky

Příloha č. 1:

Tazatelské otázky k jednotlivým dílčím výzkumným otázkám:

A. Jaká je spolupráce mezi sociálními kurátory a základními školami?

- 1. Popište prosím Vaši spolupráci se základní školou (pokud bude komunikační partner sociální kurátor).*
- 2. Jak hodnotíte tuto spolupráci?*
- 3. Setkáváte se s nějakými překážkami/těžkostmi v spolupráci se základními školami?*
- 4. Jaké jsou možnosti zkvalitnění spolupráce mezi sociálním kurátorem a základními školami?*

B. O jakou nejčastější spolupráci se jedná mezi sociálním kurátorem a základní školou?

- 1. O jaké formy spolupráce se jedná?*
- 2. O jaké nejčastější případy se jedná ve spolupráci mezi soc. kurátorem a ZŠ?*
- 3. Dochází mezi ZŠ a kurátorem ke zpětné vazbě ohledně řešení problémů v dané situaci?*
- 4. Jak hodnotíte spolupráci za svou dobu (ve svém období) výkonu?*

C. Jak taková spolupráce probíhá v rámci ohlašovací povinnosti a vzájemné mlčenlivosti SPO (kurátory), školy a jiných zařízení?

- 1. Dodržuje ZŠ ohlašovací povinnosti?*
- 2. Ovlivňuje mlčenlivost jejich spolupráci?*
- 3. Jaké nejčastější etické konflikty řeší sociální kurátor ve své práci?*